

אור ישראל

כו.

אולם הגדר השני במלות ת"ח, הוא

ידיעות החורה, וכוח מה שאמרו חז"ל בקידושין דף ל', ושנחמם שיבו דברי תורה מחודדים בפיו, שאם ישאל לך אדם דבר, אל הנמנע והאמר לו אלא אמור לו מיד, שנאמר אמור לחכמה אחותי את, ואומר קשרם על לוח לבך כו', ואומר חליך שמונים טו', ופרש"י יבו מחודדים בפיו, חזיר עליהם ובדוק בעומקם, שאם ישאלך אדם לא תצטרך לנמנע כו', אמור לחכמה אחותי את שהיא בקי בה כאחותך שאסורה לך ע"ש :

בגמ' שבת דף ל"א ז"ל, אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו נבאח ונחח באמונה. קבצת עהים להורה כו', לפיה ליבוצה פלפלת בחכמה, הבגת דבר מהיך דבר, ואפ"ה אי יראת ה' אולרו אין אי לא לא, משל לאדם שאמר לשוואו. העלה לי כור מט"ס לעליה, הלך והעלה לו, אמר לו עירבתי לי בהן קב חומטין, אמר לו לאו ח"ל מוטב אם לא העליה עכ"ל הגמ', ופרש"י קב חומטין ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע ע"ש :

יסוד המורה הזאת כולל שני פרטים, א'

הידיעה לרכוש לו הבקיאות בכל חלקי החורה, שיהיה תלמודו בנור צפוי, ב' הוא היכולת, להתחכם בחורה לחדד הכל לשגנו ולהשיגו שיוכל לישא וליתן במלחמה של תורה, ולעקור הרים בפלפולו, ושחי אלה כיו חז"ל בשם סיני ועוקר הרים, וזהו נכלל גם בכחצו שהביאו חז"ל בגמ' קידושין הג"ל, כחצם על לוח לבך, זהו יסוד הבקיאות, חליך שמונים, זהו הפלפול והתריפות, והנה ליסוד ידיעת החורה הוא דוקא לימוד הגמ' והפוסקים, ואינו יואל בלימוד אהר כמובן, וגם סדר הלימוד יהיה בענין שיגיע למטרהו, כי לא כל המקומות שוות, וכבר אמרו חז"ל בשבילי ב"ב דף קע"ה, אמר ר' ישמעאל הרואה שיחכים יעסוק בדיני ממונות כו' ע"ש :

והנה לפי סגנון המשל שאמר לו מוטב אם

לא העליה, נראה בהגמטל דאם אין יראת ד' אולרו, מוטב לו שלא לגוד כלל, יפלא מאד כי לא משמע כן בכל הש"ס, ואף שאמרו חז"ל בצרכות דף י"ז, דכל העושה שלא לשמו נוח לו שלא נברא, כבר פירשו שם החוב', דהיינו שאינו לומר אלא לקטער חבריו ע"ש, ואף גם זה הרי אמרו רק נוח לו שלא נברא ולא צא לעולם כלל, אולם מואחר שנברא אינו צן חורין להצטל משום מורה, וחלילה לומר כי כל מי שאין בו יראת שמים, מוטב שלא ילמוד כלל :

תכלית המורה של ידיעת החורה, הוא

לידע דיני החורה ומשפטיה על צורין שיהיה לו הלכה ברורה בכ"מ, אך לשמור ולקיים את כל החורה והמורה וע"י להרמב"ם והטור ושו"ע הרמב"ם וז"ל, כל אדם מישראל חייב בה"ת כו' שנאמר והגית בו יומם ולילה ע"ש, והנה למורה זו של לימוד החורה, כל מה שלומד מקיים המ"ע והגית בו יומם ולילה, הן מקרא או משנה גמ' הלכות ואגרות שכולן נתנו למשה מט"י, וכמו שהאריך בזה בס' נפש החיים שער ד' פ"ו ע"ש, ואף שלא יוכל לפסוק דין מהיך מקרא או משנה וכש"כ מן אגדה, בכ"ז יואל ידי מורה לימוד החורה :

הנה במורה תלמוד חורה יש בזה שני ענינים,

א' לימוד החורה, ב' ידיעות החורה, מורה לימוד החורה הוא מן הכהוב והגית בו יומם ולילה, וכמ"כ הרמב"ם והטור ושו"ע בריש ה' תלמוד חורה וז"ל, כל אדם מישראל חייב בה"ת כו' שנאמר והגית בו יומם ולילה ע"ש, והנה למורה זו של לימוד החורה, כל מה שלומד מקיים המ"ע והגית בו יומם ולילה, הן מקרא או משנה גמ' הלכות ואגרות שכולן נתנו למשה מט"י, וכמו שהאריך בזה בס' נפש החיים שער ד' פ"ו ע"ש, ואף שלא יוכל לפסוק דין מהיך מקרא או משנה וכש"כ מן אגדה, בכ"ז יואל ידי מורה לימוד החורה :

אור ישראל

אח התלמידים שיחנו לב להשיב, וכמבואר בנדה דף מ"ה ואף ר' עקיבא לא אמרה אלא לחדד זה את התלמידים, וכל זה אינו ענין למצות לימוד התורה לבד:

והנה עלם מצות לימוד התורה לבד, היא כשאר כל המצות, ואין לה יחוס כלל ליראת ד', כי כל שעה וכל רגע שהוא לומד הוא מקיים מצ"ע של והגית בו, וכמו שאין יחוס לשאר מצות כמו שופר סוכה וגולגל ליראת ד' יח"ש:

אכן לגדר הלימוד למלחמת המצוה של ידיעת התורה, והוא להבין ולהשכיל ולהשתלם בחכמת התורה, אשר היסוד בה לידע משפטי התורה להגיע למדרגת ההוראה, להורות בין דם לדם וכין דין לדין, להא מוכרח ונחמד דוקא. שיהיה יראת ד' אורגו, כי בלא יראת ד' הוכל להיות חכמתו לו לפוקה ולמכשול עון, הגה מה שנוגע לעצמו, כבר אמרו חז"ל בשבת דף ל"א כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזר בו' בהי עייל עיי"ש ופרש"י יר"ש דומה בו', כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו אינו חש לחורתו ע"ש, ולפ"ז אם אין יראת ה' אורגו, כל מה שמרבה להתחכם לידע האסור והמוותר ואינו חזר יגדל עגשו:

ומה גם להורות הוראה לרבים, הגה יראת ד' מוכרח לו ביותר, למען שיעמוד להשתלם כל צרכו במשפט ההוראה, אכן בלא יראת ד' יוכל להיות בכלל מה שאמרו חז"ל בגמ' ע"ז דף י"ט, כי רבים חללים הפילה זהו תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, וכן צריך להיות מיראי הוראה, וכמו שאמרו חז"ל בסנהדרין דף ז', לעולם יראת ד' ענין עצמו, כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, וגיהנם פתוחה לו מתחתיו, א"כ הרי צריך שיהיה פחד חלקים לגד ענינו:

ובן לענין מדרגת ההוראה צריך להיות מוכרח בשלימות ומעלות המדות, שיהיה מושלל מכל

וישכיל יותר בידיעת משפטי התורה הלכה למעשה. לחדש דינים מדעתו ולהכריע בין השמות, וסוף החכמה הוא להגיע למעלת ההוראה בצהינה נעלה, להורות הוראה לעצמו ולאחרים, וכמו שאמרו ש"ס ישאלך אדם בו':

והנה יש יראי ד' טועין ומושגין, כי עיקר נחלת של יכולת הלימוד, הוא רק למי שרואה להגיע להוראה להורות הוראה לרבים. אולם מי שהוא בודד צמועדו, יוכל להיות עובד את ד' יח"ש ולקיים את כל דברי התורה והמצוה, גם שלא יהיה גדול בחורה כל כך, אולם באמת הוא טעוה, כי גם כל אדם לעצמו, מי שרואה לילך בדרכי ד' יח"ש, ולשום דרכי עפ"י דרך התורה, כל מה שיוסיף דעת ויחכם יותר, כן יוכל לקיים התורה והמצוה ציהרון הכשר. גם האדם לעצמו צריך להיות צקי בכל התורה, ולהיות לו לב נכון ושכל חרוץ, למען שיוכל לשמור ולקיים את התורה, עפ"י גדרי משפטיה, גם חלק התורה של חו"מ וזה"ע צריך להיות שגורים בפיו לעצמו למעשה, ואדמו"ר זוק"ל הראה לנו כמה דוגמאות בה:

ובאשר נשכיל צינה נמלא כי יש דברים שהותר למלחמת המצוה של מצות ידיעת התורה, מה שלא היה ענין למצות לימוד התורה וכמו ביטול הזמן. כי לשם ידיעות התורה שהוא יכולת הלימוד, רשאי לבעול זמן לילך מעיר לעיר, גם להרחיק נדוד לחפש אחר רב גדול לבקש חורה מניו, ולקבל ממנו דרכי הלימוד והעיון. וכן לבלות זמן על עינות מנוחה ושינה, מה שמחזק לו לפי טבעו. שיהיה אח"כ דעתו ללולה עליו ביותר להבין ולהשכיל בעומק העיון, אשר כל זה לא היה ענין למצות לימוד התורה בלבד כמוכין:

ובן גם גוף הענין של הפלפול והחידוד, הוא רק לשם יכולת הלימוד של ידיעות התורה, וכבר התירו חז"ל לומר לפעמים לפני התלמידים דבר שאינו לפי האמת, כדי לחדד

אור ישראל

התורה הוא חכמתו ורעונו יח"ש, אולם אם איזה נגיעה הולך אחרו שולל, ויראה להעשות את שכלו להצות אחרו לחפלו, לפסוק איזה דין, או לפרש איזה הלכה עפ"י דעהו ורעונו, אף כי לבו יודע כי האמת אינו כן, הרי הוא צודה חורה חדשה משכלו, והוא הירוס יסודי הדת ר"ל, ואין להאריך בזה כמוצנן. וכן בלא יראת ד' ושליונות המדות, יבוש להחשיב לפעמים עם זולתו באיזה דין והוראה, ולפעמים אף עם מי שגדול ממנו, וכן יתעלל לפעמים מלהיות מחזן בדין ולסרוח להעמיק עד שיהיה צבור לו הדבר :

בלל של דבר כי למלאות התכלית של ידיעת האורה, והוא לידע הלכה צרורה להורות לעצמו ולאחרים, ע"ז מערכת שיהיה יראת ד' אצלו, ובל"ו יוכל לבח לידו כמה קלקולים ומכשולים רבים, ולהחריב עולם מלא :

והנה לענין מצות לימוד התורה לקיים מ"ע של והגית כו', התכלית הוא מיד, כי בכל שעה ורגע שהוא לומד הוא מקיים מ"ע, אולם דרכי הלימוד לידעת התורה, למלאות המצוה של ושננתם שיהיה ד"ת מחודדין בפיו, והוא להשתלם בחכמת התורה, לרכוש לו ידיעות ולחדד השכל שיכול לפלל בחכמה ולב צבון לסברא ישרה, לא בשעה אחת יולד זה התכלית, כ"א בהמשך הזמן בהרבה ימים ושנים, וכפי עמלו ויגיעתו כן יגיע לתכלית הנרצה, נמצא כי דרכי הלימוד והעמל לידעת התורה הוא על לבא, והוא בדמיון כמי שמכנים תבואה לאור, שיהיה מונח שם זמן רב, עד שת שיתקצר התבואה וימלא פרי ריוח הרבה, כן הוא מי שעמל צדיעת התורה, לאסוף ולכנס ענין חכמה ודעה, להכניס באוצרו חמיר, עד שת קץ שילת התכלית :

וכבר נחבאר כי הרבה דברים שהותרו לשם מצוה של ידיעת התורה, מה שלא היה ענין לשם מצוה לימוד התורה לבד, כמו יסוד דרכי הפלפול לחדודי, והרבה ביטול הזמן מה

מכל רעון ונגיעה עלמית, וכמש"כ הדמו"ר ז"וק"ל בהקדמה לה' חזונה לענין בקשה האמת, וז"ל. העתרה — היא אשר יבטו החכמים בשם הכרה מדעית, ומדמי המוסר בשם התפשטות הגשמיות, היינו שיהיה השכל צודק בלי הרפתחו עם יתר כוחות הנפשיות אשר בהאדם, כי זולת זאת נעית כוחות הנפשיות המה מסכים מבדילים בינו לבין הכרת האמת כו' והנטייה העקמה ללעד בדרך עקלקלות :

גם כי יהיה שזה צעינו, בין אם כבר הוליא הדבר מפיו או לא הוליא, וכאבר האדם עלול לשייחה לפעמים, לא יהיה לו שום נגיעה ורעון להתחמץ לעמוד על דעתו, ולהחזיק את דבריו, מאחר שכבר הוליא מפיו, ולא יבוש לחזור מדבריו, וכמו במלנו אשר חז"ל לא בבוש לחזור מדבריהם, ולדרוש בצדים צרם דברים שאמרתיו לפניכם טעות הן בידי :

ובה אמר הדמו"ר ז"וק"ל, מי לנו גדול ממנו"ר הגאון החסיד רשכבה"ג מרנא צבי הירש ברודא ז"וק"ל הגאבד"ק סאלאנט, ולפעמים היה פוסק שאלה בה' טריפות על הרנגולת, והשואל שב לביתו עם השאלה, אם אח"כ היה כ"ל איזה פקפוק בהוראתו, היה מורה להביא לפניו השאלה בחזרה לעיין בה שנית :

אכן בלא יראה ד' ושליונות המדות. יוכל להיות נאחו בספך כמה קלקולים ומכשולים, כי כמה נגיעות מדרכי המדות יוכלו לפעמים לשחד את שכלו ולהטותו עקלקלות, ואם לפעמים ישגה בהוראה יבוש מלחזור בו, ויחמץ להחזיק את דבריו, ולכוף את ההר כנגיית על הוראתו, ולפעמים גם אם יוליא מפיו בלבד, יחמץ להחזיק את דבריו. מבלי להודות על האמת :

וכל זה הוא עון גדול, כי הנה התורה כולה הוא של הקב"ה, וכל העמל שיעמול האדם לפסוק איזה דין ומשפט, או להבין ולהשכיל באיזה הלכה, הוא רק לידע ולהשכיל להשיג רעון ד' ית"ש בדרכי חורונו, כי כל

אור ישראל

לח

מה שיוכל להיות מנחם דרכי ידיעת התורה כנ"ל . והנה אם יראה ד' הוא אורו . הרי הגיע להכלית הגרסה בשלימות , וכדאי הוא לפניו כל דבר הפלפול וההידוד וביטול הזמן , וזכנן יהי לבו שמח מכל עמלו לקיים מצוה ושגגתה , לאמר לחכמה אחוסי , ולהיות הלכה כמותו , אולם אם אין יראה ד' אורו , אף כי הוא יודע להבין ולהורות , בכ"ז לא הגיע להכלית הגרסה , כי חכמתו חובל להיות לו לפוקה ולמכשול כנ"ל , א"כ לא היה כדאי לפניו כל עסק הפלפול וההידוד וביטול הזמן , להיות עוקר הרים בפלפולו , והלאה היה עוסק בחורה תמיד רק לקיים המ"ע של והגית בו :

וזהו ששאלין אותו כסדר , קבעת עתים לחורה , הוא מצוה לימוד התורה , פלפול בחכמה הבנת דבר מחוק דבר , הוא ידיעת התורה המכתוב ושגגתה , וע"ז אמר ואפ"ה אי יראה ד' אורו אין חי לא לא משל לאדם כי כנ"ל :

מה שאמרו חז"ל בשעה שמכניסין אדם לדין , אומרים לו קבעת עתים לחורה , פלפול בחכמה הבנת דבר מחוק דבר , ואפ"ה אי יראה ד' אורו אין חי לא לא משל לו , אמנם לא כיוון צוה על עצם מצוה לימוד התורה של מ"ע והגית בו , כי אין לה יחוס עם יראה ד' כמו שאין ענין לשאר מצוה עם יראה ד' ית"ש , אולם זה כובד על השאלה פלפול בחכמה הבנת דבר מחוק דבר , וע"ז אומר אי יראה ד' אורו אין חי לא לא , כי אם אין יראה ד' אורו , לא הגיע להכלית , כי חכמתו הוא לו עוד למכשול עון , א"כ מוטב שלא פלפל כלל כנ"ל :

בה.

בגמ' תענית דף כ"ה ת"ר כו' שוב מעשה צ"ר אליעזר שירד לפני התיבה , ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה . ירד ר' עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לט מלך אלא אחיה כו' וירדו גשמים . היו מרנני רבנן . יצאה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה , אלא שזה מעביר על מדותיו , וזה אינו מעביר . על מדותיו עכ"ל בגמ' . ולכאורה יפלא מאד . הלא המדה הזאת של מעביר על מדותיו בלבד , חספיק להגדיל מעלת ר' עקיבא על ר' אליעזר . כי ידוע כמה גדול כח המדה הזאת . עד שאמרו חז"ל בגמ' ר"ה דף י"ז . כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו . שנאמר נושא עון ועובר על פשע כו' ע"ש . ואיך אמרה הב"ק לא מפני שזה גדול מזה :

הוא מה שאמרו חז"ל בשעה שמכניסין אדם לדין , אומרים לו קבעת עתים לחורה , פלפול בחכמה הבנת דבר מחוק דבר , ואפ"ה אי יראה ד' אורו אין חי לא לא משל לו , אמנם לא כיוון צוה על עצם מצוה לימוד התורה של מ"ע והגית בו , כי אין לה יחוס עם יראה ד' כמו שאין ענין לשאר מצוה עם יראה ד' ית"ש , אולם זה כובד על השאלה פלפול בחכמה הבנת דבר מחוק דבר , וע"ז אומר אי יראה ד' אורו אין חי לא לא , כי אם אין יראה ד' אורו , לא הגיע להכלית , כי חכמתו הוא לו עוד למכשול עון , א"כ מוטב שלא פלפל כלל כנ"ל :

וע"ז מכון מאוד המשל למי שאמר לשלוחו העלה לי כור חטים לעליה , הלך והעלה לו , א"ל פירבתי לי בהן קב חומטין , אמר לו לאו א"ל מוטב אם לא העלית , כי הנה מה שהעלה כור חטים לעליה , הוא צע"כ להניח באוצר על זמן רב עד שיחיקר התבואה או לשאר מטרה שיש לו , אולם אם לא פירב בהן קב חומטין ואפשר שהתבואה יתלע . אמר מוטב שלא העלית , והיה אוכל אחסא או מוכר מיד משיחלוע התבואה , וכן הדבר דררכי הלימוד של ידיעת התורה , לפלפל בחכמה ולהבין דבר מחוק דבר . שהוא צדמיון להכניס לאוצר על

ישמענו מפה קדוש אדמו"ר קדוש ישראל זוק"ל שאמר לי"ש , כי הנה בגמ' שבת דף ל' הוחא , ת"ר לעולם יבא אדם ענותן כהלל , ואל יבא קפדן כשמאי כו' , וע"ש בגמ' שספרו כמה מעשיות מעגותהויות של הלל וקפדתו של שמאי ע"ש , והנה העולם חושבין

אור ישראל

והיינו שהיו נוהגין לייבם לרת ערוה. והנה אכן ק"ל הלכה ככ"ה. ולפי"ל לפי ההלכה מי שמייבם לרת ערוה. הוא פוגע בחיסור כרת של אשת אח. ובגין הס ממוזרים. והנה מובן מאליו. כי בכ"ז ב"ש עלמס שעשו כדבריהם וייבמו לרת ערוה. לא היה להם שום עון כלל. ולא היו נודמים כפוגעים בחיסור ערוה בשוגג. כי פסק ההלכה שפסקו חז"ל אח"כ ככ"ה. לא היה שייך לב"ש עלמס שאמרו הלכה כנוהגיו. ועפי"י החורה היו לריבים לנהוג כסברתם. אמנם לא זו בלבד שלא היה להם שום ענין מעון שוגג. אכן הנה בני הפק אוחן שעשו כדבריהם וייבמו לרת ערוה. עוד הנה שדרס אחס, כי בעולם האמת הם נוקבלים שכן בעד מלית יבום לפי דעתם. אכן אחרי אשר פסקו חז"ל הלכה ככ"מ ככ"ה. הנה עתה מי שמייבם לרת ערוה חייב כרת. וגדון בגיהנם ככל חייבי כריתות :

חושבין כי מעלתו של הלל היתה גדולה יותר ממעלת שמאי. כידוע כמה משובח מדה העוה. וכמה גרוע מדה הקפדנות. וכמבואר בכ"מ ב"ש. וע"כ בעולם האמת בני ספק מדרגתו של הלל גבוה יותר מומדרגתו של שמאי :

אכן בחמת זהו עשות. כי הנה לכאורה יש להפלה ולהשחמוס על סיבת קפדנותו של שמאי. הלא ידוע כי כל בעלי חז"ל. אף דורות האחרונים. ומה גם דורות הראשונים היו דומים למלאכי השרת ממש. וקיימו כל החורה כולה וכל המדות עובות שבעולם, ומעשה מאין נולד סיבת קפדנותו של שמאי. האם מואשר היה קפדן בטבע. אולם הכי יבאר משמאי לכבוש את מדותיו ולהעוותם לחפזו להשתלט במדה העוה :

אולם ביאור הענין הוא. כי זה היתה מביבת מחלוקת שמאי והלל בדרכי עבודה ה' יח"ש, כי כמו שחלקו שמאי והלל בכל החורה. כן נחלקו בדרכי העבודה. אם להתנהג במדה העוה. או לכבוד החורה לריך להתנהג במדה הקפדנות. שמאי היה סבר כי עפי"י דרך החורה, לריך אדם להתנהג במדה הקפדנות לכבוד החורה. והלל היה ס"ל כי לעולם לריך אדם להתנהג במדה העוה. וכל אחד החזיק בדעתו והתנהג עפי"י שיטתו. אמנם אם שמאי היה סבר כהלל. שעפי"י החורה לריך אדם להתנהג במדה העוה. גם הוא היה עניו כהלל. וכן אם הלל היה ס"ל שעפי"י החורה לריך להתנהג במדה הקפדנות גם הוא היה קפדן כשמאי. אך במקרה נביחה הדבר. כי שמאי היה ס"ל לריך אדם להתנהג במדה הקפדנות לכבוד החורה. והלל היה סבר להתנהג במדה העוה. וכל אחד התנהג עפי"י שיטתו ככ"ז :

והנה ביבנות דף י"ג פליגי ב"ש וב"ה. אם לרת ערוה מותרת להתייבם. דב"ש מתירין הלכות לאחם וב"ה אוסרין. ובגין"י שם אמר שמואל כי עשו ב"ש כדבריהם ע"ש.

וכן הוא בענין המחלוקת שמאי והלל. בדרך העבודה אם להתנהג בקפדנות לכבוד החורה. או להתנהג במדה העוה. וכ"ל נהג כפי שיטתו. הנה שמאי נוקבל שכן בעד קפדנותו. כמו שהלל נוקבל שכן בעד נודת עמונותו. אחרי כי שניהם היו עובין ראונו של מוקס עפי"י החורה. נמצא כי מעלתו של הלל לא היה גדולה כלל ממעלת שמאי. ואם בעולם האמת המה תקועים זה אל זה. ונותעגים בימים זיו העליון כ"ל בעד ההגתו לפי שיטתו. אכן אחרי אשר חז"ל פסקו כהלל. ואמרו לעולם יהא אדם ענוותן כהלל. ולא יהא קפדן כשמאי. הנה עתה מי שנותנהג במדה הקפדנות. עומו גדול מואוד :

הוא הדבר מה שיאחה ב"ק ואמרה לא מפני שזה גדול מזה. אלא שזה מעביר על מדותיו. וזה אינו מעביר על מדותיו. אשר לכאורה יפלא מואוד. מה זה בחמת כי ר' אליעזר לא היה מעביר על מדותיו. הכי יפלא ממו לברטום מדותיו לחפזו ולהיות מעביר על מדותיו

כמ.

נעתק מהקדמה לס' תבונה וגשמש הרברים
השייכים רק להדפסת הספר :

אבות (פ"ב מ"ב) וכל העמלים עם הצבור

יהיו עמלים עמהם לכה שמים. לא
אמרה המשנה יהי כונתה לש"ש. בזאת נאות
לבאר כי החי' צברות (י"ז) הקשו על הא'
דאמרינן (ס) לעושים לא נאמר אלא לעושים
לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה מהא'
דאמרינן לעולם יעסוק אדם בהורה ובמטות
אפילו שלא לשמה שמחוך שלא לשמה בה לשמה.
ויש ליישב קושיא דהנה בכל מצוה יש גדרים
מוגבלים באופן עשיית ע"פ התלמוד והפוסקים
ואם תלא מנדרה וגבולה אינה מצוה — לפי
ערך יציאתה מגבולה — כמאמר ז"ל (ירושלמי
הביאו הרא"ש בפ' כל שעה) אלה המצות אם
עשאן כמזוהן מצוה ואם לאו אינה מצוה.
ולפעמים לא ילכו אחוזה יד מרכז הנטי' עם גדר
העשי' עד אשר תולד התנגדות חזקה. ואם תגבר
כה הנטיה לעשות המצוה על פי' אינה
מצוה. היעלה על הדעת שיקח אדם לולב נאה
וגם יפה להחגדר קבל עם צמחון הגדר
לכס? בודאי ענשו גדול כי ציעל מ"ע. וזה
מדוקדק קלה בלשון הגמרא לעושי' לא נאמר
אלא לעושים היינו שיעשה המצוה בגדרה
האמיתי. לעושים לשמה היינו שעושי' זה
האופן כמו שיעשה מי שכוונה לש"ש אשר זאת
מרכזו העקרי להסקיף הטוב על גבולי גדר
המצוה להלכותי'. ולא לעושים שלא לשמה
היינו שיתנהג במעשה ע"פ נטיותו — וכל אשר
יוסיף האדם לנהל מעשיו ע"פ נטיותו בן יתרחק
הלאה מבחינת לשמה — אכן כאשר יעשה
האדם לחוק ללא להתנהג במעשיו ע"פ חוקים
וכל הרמות שבעולם לא יזוזו. אם כי כונתו
אינה

מדותיו. אולם לפי הג"ל יובן שפיר. כי הנה
ידוע כי ר"א היה שמותי היינו מהלמידי שמאי.
והיה ס"ל להלכה כשמאי שלריך אדם להתנהג
במדת הקפדנות לכבוד התורה. וע"כ לא היה
מעביר על מדותיו. אולם ר' עקיבא היה
מהלמידי הלל. והיה ס"ל להלל שלריך להתנהג
במדת הענוה. וע"כ היה מעביר על מדותיו.
נמצא כי באמת לא היה ר"ע גדול מר"א.
אחרי כי כ"א היה מותנהג לפי שיטתו כאשר
נראה לו ע"פ התורה :

אמנם

מה שאמרה הבח קול. כי לכך לא
נענה ר"א. ור"ע נענה וירדו גשמים.
מפני שזה מעביר על מדותיו. וזה אינו מעביר
על מדותיו. הענין הוא כי הנה ידוע דרכי
הנהגת הקב"ה עם צרותיו. להתנהג עמהם
מדה כנגד מדה. וכמאמר ז"ל שבת דף קנ"א
כל המרחם על הצרות מרחמן עליו מן השמים.
וכן כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על
כל פשעיו. ולזאת להתפלל על צרת הציבור.
ולבקש רחמים מלפניו ית"ש לעבור על פשעם
ולענות להם בעת צרתם. מאונג לזה מי שהוא
בעלמו מעביר על מדותיו. יתקבל תפלתו
לרצון מדה כנגד מדה כנ"ל :

ולזאת

כאשר התפללו על הגשמים. הנה
ר' עקיבא שמדתו היה בדרך הלל
להיות מעביר על מדותיו. ע"כ נענה מן
השמים מדה כנגד מדה. אכן ר' אליעזר שמדתו
היה בדרך שמאי ולא היה מעביר על מדותיו.
אם אמנם כי יקבל שכר הרבה גם על זה מה
שהוא עושה רצון ה' ית"ש לפי שיטתו. אולם
כאשר סוף סוף לפי שיטתו לא היה מעביר על
מדותיו. ע"כ אין זה מדה כנגד מדה לעבור
על פשעי ציבור ולכך לא נענה. וזה שאמרה
הב"ק לא מפני שזה גדול מצוה. אלא שזה
מעביר על מדותיו כי' לכך נענה מדה כנגד
מדה כנ"ל :

כן גם צבקשת התורה . וביתר שאת כי צבקש
 היסוד היא עוד אלקי . ובחורה היסוד הכנות
 האדם (אם מעלמו אם מאחרים) ואז יתיר
 עליו גם נוגה עליון . כי לא צבקים היא החורה
 נתינה לב"א . חכן לא צבמי היא חללם להחנה
 בה כחפס רק כבעל דעת יטה להקיס הסיבות
 הטבעיות המבילים להמסובב . היא ידעת
 האמת . ובכלל לבקשת תורת האמת
 צ' יסודות לה . היכולת הצבמי .
 והטהרה במחשבתו — היכולת — היא הבקשות
 הגדולה בהקדמות והחבונה היתרה בשכל ישר
 ומד לבנות הרכבות חוקות כרמי מולק . ואחר
 העיון הרב על כל הדרים לברר האמת . —
 הטהרה — היא אשר ימנה החכמים צבס
 הכרה מדעית וחכמי המוסר צבס החפשיות
 הגשמייה היינו שיהי השכל צודד צלי הרכבתו
 עם יתר כוחות הנפשות אשר בהאדם . כי זולת
 זאת נטיה כוחות הנפשיות המה מסכים מבדילים
 בינו לבין הכרת האמת : אשר גם שיקול דעת
 הישר צעורה . והנטי' תפקמה לנפד בדרך
 עקלקלות . מקור היכולת — את אשר נחלל
 מחבונת רבים גדולים תקרי לב כאשר הוסכן
 בימי חז"ל והקדמונים רבותיו ז"ל -- ויסוד
 הטהרה — כאשר ישו כוחות הנפשית במשקל
 אחד לב' הדרים . והשכל יעמוד לנב בחין
 מכריע . ואז ד' הטוב לא ימנע טוב להולכים
 בתמים (בהבנה הנדרשה) להאיר עיניהם במאור
 תורתו . ואולי נוכל להעמיס הדבר בדברי חז"ל
 (סוטה דף כ"ב) ירא את ד' בני ומלך עם
 שונים אל תתערב אמר ר' יצחק אלו שונים
 הלכות . כי מצות התורה היא . לשמור
 משפמי המלך גם באין רואה ואין יודע
 כמאמרם ז"ל דינא דמלכותא דינא . יען כל
 ביקור האמת בידו בתכלית השלימות .
 היכולת והטהרה ועוד אלקי כבאמר הבתוב
 לב מלך ביד ד' . כן גם ציאלת ד' היא הזורה
 ע"ד חנות (עיין צבא בתרא דף ע"ו) חפר וראה
 כו' צרה לו חורה כו') יסודה היכולת והטהרה
 ואז יסייעו הי"ח משמים . ועם שונים אלו שונים
 הלכות צלי תלמוד אל תתערב :

חינה לש"ש כל אשר יוסוף צביב מעשיו ויחזיק
 בהם כן החלש נטיתו — בהיות לפעמים המעשה
 התנגד להכונה ותחגבר עלי' — ויבוא ללשמה .
 וזה מדוקדק בלבון הגמ' לעולם ישוקו חדם
 צחורה וצמלות חפילו שלא לשמה שמתוך שלא
 לשמה צא לשמה : —

כן הדבר גם בהעמל עם הציבור . אולי לא
 העמיסה עליו המענה להיות דוקא הכונה
 רמי' לש"ש רק שהעמל יהי' על חכונה המעמל
 לש"ש צלי נטית הרעין רק כפי הגמות לציבור
 כדת והכלה : —

והיותר גדולה אלי היא צבקשת תורת
 האמת . — אני בחלומי צעת
 עבקי ללרכי הגו . אדברה צרעיות מוקשקות
 צלי כדרים את אשר טוקרה אללי מכבר ועל
 יד הבקורת החוקה חסמוך לדבר דברי צטח כי
 חס צניתי הבקורת תישר דרכי = מה היא
 האמת ? לא על הפשטות לבדו יהי' האמת כי
 הפשטות אינו אלא סעיף מדרתי הרחיות וע"פ
 הרוב קושיות החמורות הגולדות מהרכבות הקידמות
 משולבות צשילוב חזק (בל ינתקו צנקלה כי אין
 לבקש מופת אשר הקדמותיו משולב לכל ינתקו .
 כמ"ס הרמב"ן בהקדמה לספר המלחמות)
 עומדים הכן ללחום נגד הפשטות ולהיזהר .
 כאשר לחמו רואים צדברי התלמוד בהאקימותיו .
 ובדברי רבותיו צעלי החוס' אשר לחורם נלך
 המיד . גם לא צחידוש הקלר יתמוך האמת .
 כי יש דבר קלר והקדמותיו משולבים צשילוב פורח
 צאוויר עד אשר גם ריח האמת חין צו . ויש
 מחמור ארוך והקדמותיו משולבים צשילוב נכון
 חוי צמד האמת יבוא . חס כי נלרך לביקור
 רב ולחיפוש יתירה בהיות שליבותיו רבים . וחז
 לפעמים גם בהנתק חמת מהנה צבספר האמת
 צל יכתב . גם לא ע"י הפך האדם לתור אחרי
 חורה האמת יבנה האמת להביא צחדרה את
 אשר יורנו שכלו . ומקרה מולא דבר הכתוב
 (מבלי צ') חס תצקשנה ככסף (קחי על החורה
 כהחלת הכסוקים צני כו' וכמבואר צילקוט
 צמקמו) ובצקשת הכסף חין די צחפן האדם
 לבד רק חס ימלא לו ההכנות השייכים לבקשיו .

מ

אור ישראל

אשר רחקה נפשי להאמין (אם לא ליחידו צולה) כי יחיצו האדם בעצרת השכל לבל יטאו אל הרצון לאמר כי זהו שכל מיוקק . בלהי אש יאל חפשי להגיד פלפולים כרצוני בחין מפריע :

בזאת אם כי החוב פרושה ללימוד החורה גם בחין דרך מולאת לבקשת האמת וגם הרעות נחונה להורות גם בלי מדריגה הנשאה הלזו . בכ"ז בודאי החוב מוטל על כל לומדי חורה — וגם לבע"כ הקובעים עתים לתורה — לחפש גם אל דבר אמת כמטמונים והאמת מאין תמצא ? האם יכול נאד של קמה על כהיפו וילך אל אש האשכול אשר יקבצו בו כל המעלות הגדרשות למנוח האמת . כו' :

עוד אחת אמרתי להעיר בדבר אמת הנוגע בתאלכות דרכי המדות וסעיפי' אשר האמת יקר מאוד למנוח בהם להיוחס מהמפורסמות ונדלות ומושכות אשר גדרם האמיתי הוא אמת ושקר נתלים בשכל פשוט חפשי מכל כוחות הנפשי (כנ"ל) לא כן המפורסמות בגדרם האמיתי טוב או רע . מנוגה או נאה . אם כי יסודם הוא השכל החפשי בלי נעיה לדדי . בכ"ז גם כוחות הנפשי יחנו חילס . בחופן שי"ה אסורים במאסר שכל החפשי לבל יפירו גבול ערכם — בזאת — פנית הנטי' . רוח מצוי' היא להטות האמת אל חפץ נקנה לא אל חפץ טבעי הנטוטה בלב כל אש ישר (בלתי נשחת

אחת היא אשר חכמי המוסר הרחיקו מלבוזו בקהל ישראל היא הפלסל ולדעתי נהפוך הדבר . הפלסול הוא יסוד גדול וחוק לבקשת האמת וכמעט בלעדה לא תקום לב' עילת . הא' . השכל העמוק והישר אשר הוא יסוד הראשי (אחר יסוד העיקר גודל הבקיאות) למטרת האמת . החוב וההכרח להרחיבו לחדרו ולהיטרו (איש לפי ערכו) אשר כמעט בלתי אפשר ע"י בחינת האמת המוגבל מכל דל . חקן ע"י ההבוננות בפלפול החורה . וביד האדם להרחיבה כהפלו . בחופן שילך ע"ד הגאה וסיפה מאירת עינים . הישר ותחדד שכל האדם ואלו אם ילוח גודל הבקיאות . בידו (לפי ערכו) לחפש האמת . הב' . היא אשר חוקה עלי יד הנסיון בילדותי בהיותי אסור בלימוד המוסר ומשפטי' *) גמרתי דעתי לכוף ילרי (אשר השחוקקה להראות פלפולי נגד בני גילי) לעזוב לגמרי דבר הפלפול ורק אל האמת יהי' מצטי (נער הייתי מקום האמת לא ידעתי כי רחוקה ממני כרחוק מזרח ממערב) ע"פ ליורי אז . הפשטות . הקיטור . והחפץ לדרוש האמת . בהליכתי במצב הלזו השקפתי בעין חודרת כי התשוקה להראות כח שלי פרה גבול האמת וחסעה את שלי להטות האמת אל חפצי והאמת ברצון הטוב . אז אמרתי טוב עוב לי להחיר לי בחין חשש ויראה להשתמש בפלפולים (כאשר החירו חז"ל לחידודא) למען תהיה שלי חפשי משבית היר . וכ"כ גדל הרעיון הזה אללי עד

*) וילקחי מים ע"י מורי הרב מ' יוסף זוגדל היושב צירושלים חוב"כ, ועד כה לא הגעתי לקרסוליו , הוא היה סולם מוצב ארצה ערוך ברעיוני המסחר , לבקש טרפו כדרך בע"כ אשר מחיטת כבד לפניהם, וראשו מגיע השמימה בערדה גדולה מדי לחי נפשו . משפט לימודו העקרי היה בעיון הנלך לו למעשה , למד הגמ' כו' הב"י וכל האחרונים בעיון , וביותר העיון הגדול בביתורי הגמ"א ז"ל , וכשלאמד הסעיף ש"פ או הענין עם כל אבזרייהו , היה הליך לפניו כמו שבא הדין לפניו למעשה . ועיין וחקר היטב משפטו עד שהעמידו לפסק נכב , ואלו חזר פעמים רבות עד שהיו בידו כמונת בקופסא , כל לימודו בחנ"כ גמ' מדרשים זוהר הסוד לחפש ידיעת המעשה , ועל כל אלה גודל היגיעה ליישר המדות ולחובת הלצבות , הארכתי מעט במעלה אדם הגדול הלזה , (אור עולם לפי השערתו) , יאריך ד' ימיו ושנותיו למען ישמעו הבט"כ וילכו באורחותיו .

אור ישראל

המדות הישנות? עמינו בעירוב ז"ח מעטים
המה ונקלים בליבותם :

ל

ויאמר יהושע אל בני ישראל
גשו הגה וגו' (יהושע ג') :

במדרש (בראשית רבה פרשה ה'). רב
הונא אמר זקפן בין שני זדי
הארון. א"ר אחא בר חנינא סומן בין שני זדי
הארון. רבן אמרי למאן בין שני זדי הארון.
אמר להן יהושע ממה שהחזיקו אהבם שני זדי
הארון אחס יודעין ששכינתו של הקב"ה ביניהם.
הה"ד (שם) ויאמר יהושע בזאת הדעון כי אל
חי בקרבכם ע"כ :

טרם נחמיל להפית רוח פנינו בהמאמר.
(גם אם לא ביונו לזה רק שהרוח אולי
צמישור ינשב). נביע נה במעט אומר ודברים
בכלל תכונת דרכי בני האדם כי נפרדים המה :
יש אשר תכונתו כוזה. מדותיו בטבעו רעיות.
ויש להפך. כן גם באדם פרטי לפעמים כחות
נפשו כל ילכו במאעד שיה. חיה מהם ילעדו
(באין מושך ומנהל) באורח נכוחה. ואיזה
מהם ילכו דרך עקלקלות. יפרעו להשחית אם
לא יעזרם האדם בכה תכונתו :

אל יאמר האדם את אשר עשה האלהים אין
לשנות והוא יחברך הטביע כי כח הרע
ואיך חקיה לעקרו משרש. לא כן הדבר.
כחות האדם בני כבישה גם חלוק המה. כאשר
עיניו רואות צמבעי צע"ח. אשר האדם רב
חילו לכובשם במאמר רעיו לכל ירשו וכל ישמיתו.
גם לעשותם בני הרבות להפוך טבעם ולעקור
מבשר רוע תכונתם. כן האדם צעלמו יש
לאל ידו לכבוש טבעו הרע לכל יאל לפעולה
חדם

נשחת במהרהיו. במלכו הפשוטה בלי עיין או
כח מוסך לו דוחה) אשר המה יסודות הראשי
ועל פיהן יבנה השכל היקפיו בהרכבתו
הנכונה :

גם הדיבור בהם נבדל מצמושכלות אשר כמעט
דיח רעיון או דיבור מליני פוסל בהם.
ובמדות נהפוך הוא כמעט בלתי אפשר להיגס
ולבארם בלי רעיון בדרכי המליצה אשר יסודם
להעיר טוהות נפשית הנחלים צם. וכל אשר יוכיף
האדם הח כוחו (אם בידו הוא) להגביה עוף
מליצתו לבאר הדבר אל נכון. כן הטעות כרוך
צעקבי לכל לכסות השקר במעיל המליצה.
ללא מה טוב להציג לעיני השמש חלק הדרוש
(אשר הוא דבר המליצה לאינו רגיל בחכמה הלזו
בגדר"י) ועיני רבים ישוטפו צם בציקורת טורחה
להתנוץ במדות (כמעט יסוד הראשי לנפשי
וגופני) דבר אחת למבקשי. — :

והנני מואל עוז נפשי לבאר עוד דבר יקר
(ז"פ השערתי) הגולת מוהיבור דברים
הגפרדים בספר הזה. ליישר המדות ולהרגילם
לנצר חד השכל (אשר בכלל דבר המדות נלרך
להשקפה גדולה אללו לכל יטהו גודל שכלו
המודה אל רעיו) ערמו באבו טרם ינשו רגליו
בהפכות הזמן וטרדותיו (באיה מלכ שיה"י)
אשר כבד לפני האדם להחלמד ולהתרגל בהם.
ורק צימי הבחיות אז ילמוד וירגיל מדותיו
במדריגה נפלאה עד אשר יבוא לרגלי הזמן
(לבו ודעתו כל עמו להבחין ולהשקיף עליהם)
עוד יבו שורש לשחח פרי הללחה להחנה במדות
ישרות ודברשות במדה נבבלה לפי תכונתו
ועיניו. וכאשר הלימוד בחכמה המלחמה הוא
בדיוק טעם וטורח אשר כמעט בלתי אפשר
להעשה כן צעת המלחמה. כן הלימוד בחכמה
מלחמה כבישה המדות להטות ולהרגילם בדרך
הנכונה. זאת משפטם ללמוד ולהרגיל בהם
בדיוק נכון. הגם שלא ילכו בשלימותם צעת
עסקו בגלי יש הזמן גם כי הדרך יהי ללחה
נפניו ואיה החימר לבחח עליו לימוד והרגל

אור ישראל

בא

על הפסוק (הושע ט') פזמורה בתלמה בראשית ראייתו אבותיכם. אמר ר' יודן מה התלמה הזאת חין לה פסולת חלה עוקלה בלבד העבר אותה ובטל המום. כך אמר הקב"ה לאברהם חין כך פסולת וכו'. עכ"ל:

אדם. וגם לשנות טבעו לטוב ע"י הלמוד והסרגל. (עיין חשבון הנפש). וכמאמר רז"ל (אבות פ"ד) חזקו גבור הכובש את יצרו שנאמר (משלי י"ט) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. כי גדר הגבורה הוא. להתקומם על שכנגדו בחזקה ובחומץ יד לכובשו. וגדר לכידת עיר. הוא בהיות אנשי העיר סרים למשמעת לוכדם באהבה וחיבה. כל יכבד עליהם למלאות פקודתו. ובגילה ורנה ישיבו להקים מצימאן. לחלח הכובש את יצרו. הוא רק גבור להתחזק להיות עולר תאוותו. זהו בחינת ארך אף. שהוא בעל אף אך עולמו לבל יפרוך. ומוזה לאם לאם יבוא לבחינת מושל ברוחו. שיהיה רוח האורות מסור ביד שכלו הישר לאהוב את האדם כל יחפון הפכו. וזה אל האדם לשרש מלצבו כל תבונה ומדרג רעה. כי כל עוד לא נקה מהלחמם. אף כי יתגבר על יצרו פעמים רבות. יפול ברשעם. (עיין שערי קדושה ח"א ש"ג). וזה היה מעלת אברהם אבינו ע"ה שתיקן כל כחות נפשו הנלוים עם גופו. כמאמרם ז"ל (מדרש רבה סדר לך לך פרשה מ"ו) אמר הקב"ה לאברהם חין כך פסולת חלה הערלה העבר אותה ובטל המום. הההלך לפני והיה תמים. ע"ש. וכמאמרם (שם פרשה י"א) כל מזה שנברא בששת ימי בראשית לריכין עשיה כגון החדל לריך למחוק כו' אפילו אדם לריך תקון *). וכדאיתיה בהגה דבי אליהו (פ' כ"ה) לפיכך הייתי אומר שכל אחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב. ובזה יבוא המדרש (שם)

וע"פ מאמר המדרש (שם פ' א') ששה דברים קדמו לבריאת העולם. יש מהם שנבראו ויש מהן שעלו במחשבה להבראות כו'. האבות כו' עלו במחשבה להבראות. האבות מיין שנאמר (הושע ט') כענבים במדבר (סיפא דקרא כזכורה בתלמה הנ"ל). ויש לבאר הדבר. כי מודע שבמעשה. הסבה קודמת להמסובב. והמסובב (הוא התכלית) הוא לרגלי הסבות הקודמות לו. אכן במחשבה הדבר להפק התכלית קודם. ולפיכך (להאיצו על מכוני) יסודרו הכנות הסבות למרכז המסובב. והנה בריאת התבל (הארץ וכל אשר עליה. עיין במחברים מה שדברו בזה) תכליתה אדם השלם ירא את ה' וסומר מעותיו. כמאמר רז"ל (שבת ל"א:) מאי כי זה כל האדם (קהלת י"ב) אמר ר' אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא חלל בשביל זה ע"ש. ולפי מאמר התנא דבי אליהו (המובא לעיל) נראה בעליל כי מרכז הבריאה בעבור האדם המעולה. הממלאים חובו לעלות במדרגת האבות:

זהו מאמר המדרש האבות עלו במחשבה להבראות היינו התכלית בבריאת העולם במחשבתו י"ה (הקודמת להסיבה היא בריאת התבל) היא מדרגת בחינת האבות:

וזו

גם זה מדברי הגאון זצ"ל

* ובזה יבואר המדרש (סדר נח פ' ל') את האלהים התהלך נח כו' ר' יהודה אומר משל למלך שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן אמר לקטן הלך עמי ואמר לגדול בוא והלך לפני. כך אברהם שהיה כחו יפה (בראשית י"ו) התהלך לפני והיה תמים. אבל נח שהיה כחו רע. את האלהים התהלך נח. כי נח (לפי ערכו) יען לא נלמדה על המילה. לא היה בידו לבוא לבחינת תקון אמתו רק בבחינת כובש את יצרו. והוא בעור ה' יתברך. כמאמרם ז"ל (סוכה ג"ב:) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום והלמלא הקב"ה ששורזו אינו יכול לו ע"ש. וזהו את האלהים וכו'. אבל אברהם אחר העברת המום נתקנו כל כחות נפשו. ושעלמו כהולך בחליל שש לשמור דרך ה'. זהו הההלך לפני:

אור ישראל

וזהו

מאמר המדרש הנ"ל כצורה בחלטה
בראשיתה ראיתי אבותיכם - היינו שהאדם
צברא לחלית זו. וכל אדם צירו ובכחו לחקן
כל כחות נפשו המשותפים עם חומרו. לבד
החלק שלטוה אצרהם לכורחו :

אבן

במאז תקון הילר. גם בחינת כבישה
ילרו. כל ירפה ירו מהחזיק זה. כי
חף שבעקר הרע מקרבו. עוד משין נרפש
טמון בחצו להקיר מימיו. ע"י סבה גדולה
המעוררתם להנהלות ממחצוהם להתפשט ללחח
החולה להשחית. כמו הליש אשר הרגיל את
עלמו במדת הכבלות לכל יקאוף מאומה על כל
אשר נעשה נגד רצונו והועלתו. בכו"ז אינו
צסוח בדבר גדול אשר כנטל החול יכבד עליו
לסובלו. אם לא יחזור בעמקי גדולת הענין
להרום בנינו הטוב אשר קנה בעמולו. ואז נלרך
לגבורה יחירה לכבוש החורו אשר לא הוסכן
בה. (כי כבר נעצב ונעקר מקרבו הרגל
הכבישה במדה הלזו אשר קנה מלפנים בעת
היותם אללו בצחינת כבישה. יען לא השחמש
בה זמן כביר מעט זכה לה בצחינת תקון).
ומי יודע אם לעת כזאת יגיע לעדת הגבורה.
אשר בלתי ההרגל קשה לקנותה :

לזאת

מה טוב לאדם אשר מודהו ישרים.
להעלותם במדריגה נשגבה בצחינת
הכבישה. להרגיל את עלמו להפוך מדהויו
בחוקה. להחיר נר לפניו לימי הרעה עם הגסיון
אשר ירפשו ח"ו עמודיו הטובים. ומה כבד
להאדם להשחמש במדת הגבורה לכבול עול וערר
חמידי. לזאת יחפש האדם טלה והחבלוה. איך
להקן מדות וכחות נפשו אם מעט ואם הרבה.
אשר לכל הפחות השחמה מדותיו מרהוק יעמודו.
ולא ילטרך למדה הגבורה כי אם לעתים רחוקות
בעת הנסיון לפי מלצו ועינו ותכונת נפשו :

דוא

מאמר רז"ל באבות (פרק ד') וברוח
מן העצירה וכו'. כי כל אדם ואדם
מדותיו משתנות. וכל אחד יוחר מאד בנפשו
לחזור אחר איזה מדה העלולה ביותר לקלקלו.
להביאה מעט בצחינת תקון עד אשר חסיה
דרכה רחוקה ממנו. יסוד בחינת התיקון הוא.

בדברים שבין אדם לחבירו אשר עליהם אין
יוה"כ מכפר (יומא פ"ה:). ומאמר הכתוב
(שמואל ב' כ"ד) נפלה לא ציד ה' כי רבים
רחמיו וביד אדם אל חפולה :

ויזיל

הרמב"ם (בשמונה פרקו פ"ו) אמרו
הפילוסופים שהמושגל בנפשו. חף על
פי שעישה המעשים הטובים והחשובים. הוא
עושה אותם והוא מהאור אל הפעולות הרעות
ונכסף אליהם. ויכבוש את ילרו כו'. ויעש
הטובות והוא מלפטר בעשיהם ומוק. אבל
החסיד. הוא נמשך בפעולתו אחר מה שיצירוחו
חלוחו והכונחו. ויעשה הטובות והוא מהאור
ונכסף אליהם. ובהסכמה מן הפילוסופים.
שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן המושגל
בנפשו. אבל אמרו שמושגל בנפשו כחסיד
בענינים רבים וכו'. וכבר אמר שלמה המלך
ע"ה כיואל בזה (משלי כ"ח) נפש רעה אוחה
רע. ואמר בשמחת החסיד בנעשה הטוב.
והלצר מי שאינו לדיק בעשיתו. זה המאמר
(שם) שמהם לדיק עשות משפט ומומתה לפועלי
אין. זהו הגרסה מדברי הגבאים נאות למה
שזכריהו הפילוסופים. וכאשר חקרנו דברי
החכמים בזה הענין. נמצא להם שהמתחאה
לעצירות ונכסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר
שלם מאשר לא יתארה אליהם ולא ילפטר בהמתן
וכו'. ויותר מזה שהם ליוו להיות האדם מתחאה
לעצירות. עד שהחירו מלומר שאני בעשתי
לא אתארה לזאת העצירה ואע"פ שלא אברה
החורה. והוא אמרם. רשצ"ג חומר לא יאמר
אדם חי אשתי לאכול בשר בחלב וכו' אלא אשתי
ומה אעשה אפי שבשמים גזר עלי. ולפי המובן
מפשוטי שני המאמרים (ר"ל מאמר חז"ל ומאמר
הפילוסופים) בתחלת המחשבה הן סותרין זה
אח זה. ואין הענין כן. אבל שניהם אחת ואין
מתלוקת ביניהם כלל. והוא שהרעות אשר הן
אלל הפילוסופים רעות. אשר אמרו שגני שלא
יתארה אליהן יותר חשוב מן המתחאה אליהן
ויכבוש את ילרו מהן. הם הענינים הנפורסמים
אלל כל בני אדם שהם רעות. כשפיכת דמים
וגניבה

מב

אור ישראל

וגיבוי וגיבוי ואוכחה . ולהזיק למי שלא הרע לו . ולגמול רע למטיב לו . ולבזות אב ואם . וכיוצא באלו . והם המצוות שאמרו עליהם חז"ל (יומא ס"ז) ששילו לה נכתבו ראוים הם ליתבז . ויקראו אותן כו' מצות השכליות . ואין הפק אשר הנפש אשר השתוקק לדבר מהם והתכבף אליו . שהיא חסרה . ושהנפש החשובה לא תתאווה לאחד מאלו הרעות כלל . ולא תלעער בהמנעה מהם . אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב וגמולו יותר גדול . הם המצוות השמיעיות . (ר"ל המצוות אשר שמענו על הר סיני . ולולא הקבלה אין השכל מחייבם) . וזה חמת . שאלמלא התורה לא היו רעות כלל . ומפני זה אמרו . שצריך האדם שיניח נפשו חובה אותן . ולא יהיה מונע מהם חלא התורה . ובמון חכמת ע"ה ובמה המשינו . שהם לא אמרו אל יאמר אדם אי אפשר להרוג נפש . אי אפשר לגנוב . אי אפשר לכזב וכו' . אבל הביאו דברים שמעיים כולם . צער בחלב ולבישת שטענו וכיוצא בהם וכו' . עכ"ל :

ואין דברי הרמב"ם סותרים למה שכתבנו . שצריך האדם לתקן כל כחות נפשו . כי שני מיני תקון הם . האחד שהיה האדם מהפך כחות נפשו ומדותיו לטוב . עד אשר כח הרע תעקר ממנו ובל יראה ובל ימצא בקרבו כלל . ולבחינה הלזו לא יכפיק לגבר לתקן רעונו בכלל . לכסוף לטוב ולשנוא את הרע . רק צריך האדם להפסיק דרכי התיוקן לכל מדה ולכל כחות הנפש בפרט . וזהו צממות השכליות אשר צין אדם לחזירו כדברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל . השני . הוא תקון רעון הכללי . לאהוב לשמור מולא פי ה' יתברך צממות השמיעיות . ולהפסיק להקטין כח התאוה בכל פרט . עד אשר כמעט גדר האפסי לאכול צער בחלב . או האי אפשר לאכול צער בחלב . לא יחולק רק צעריי ולא צחומרי . בשכל ולא בחוש :

והיותר כמד בצחינת התיוקן . הוא בדבר המדות . כי זה כלל גדול במדות .

דוא מואמר התוספתא (ברכות פ"ד) חף שאלו לא זכה למלכות אלא מפני העונה . שנאמר (שמואל א' ט' ה') פן יחדל חצי מן האתונות ודאג לנו . שקל עבדו צו . אבל שמואל חינו כן אלא (שם י' ב') נטש חצין את דבר האתונות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני . כי שאלו על עצמו השתמש צמדת העונה להשוות העבד לו לעצמו . אבל שמואל שהיה אחר . ואין מקום לעונה כלל . אך יסקול העבד כשאלו ולזאת אמר כי יסוד הדאגה ׀ מה אעשה לבני׀ . הגדול בצרכו הרבה יותר מהעבד :

לזאת

אור ישראל

לזאת

לריח האדם לעמול לעשות קנים בנפשו
 בכל דבר והפסו, ולהכניג את
 נפשו, אשר צעה כי ידרכו דבר הטוב לעלמו,
 והעוררו בקרבו מדות הגדרשות, וההיפך יהיה
 שכוח מונכשו, אבל צעה אשר ידרכו לעובת
 הצירו, התעורר בקרבו המדה בהפוכה. ויסוד
 המדה השכה לשעה מנפשו:

אל

יכול לב האדם ואל ישחונם על המראה
 הלזה, הלא אהבו רוחים המיד בתכונת
 נפש האדם דבר והפוכו, והאדם משחמש בהם
 בטבעו (באין מושך ומנהל) כל דבר בעיניו
 ובצעתו, כמו הזכרון והשכחה וכיוצא בהם. כן
 גם צכה האדם להרחיב כחות מדות נפשו.
 ולהשחמש בהם בטבעו דבר והפוכו, הוא מלאמר
 רז"ל (מדרש רבה בראשית פ' י"ד) אם אני
 צוראו מן העליונים כו' מן התחתונים כו' הלא
 הריני צוראו מאלו ומאלו כי האדם נברא בתכונה
 הלזו, שיהיה בכחו לתקן כחות נפשו, להיות
 צמה שנוגע לעלמו, מוכתר בכל המדות
 והמשלות דומה לעליונים, פרום מכל מחמדי
 התבל, ובמה שנוגע לאחרים להיות דומה
 להתחתונים, איש מרגיש ויודע בכל מחמדי התבל,
 לחוק ידי רבים ולהיות דעתו מעורבת עמהם,
 כמלאמר רז"ל (כתובות י"ז) לעולם תהא דעתו של
 אדם מעורבת עם הצביות:

ורלון, וכאשר יורגל האדם בימי עלומיו לתקן
 מדותיו, לעזר ולהועיל תהיה לו לימי הזקנה
 (אשר סבות מולאות למרבה לחדש רוע מדותיו
 כנ"ל), לפנות לפניו הדרך לכנישת המדות,
 הוא מלאמר הכחוש (משלי כ"ג) חנוך לנער על
 פי דרכו, (המוכשר לפניו, להסיר ממנו אולחו,
 כמלאמר הכחוש אולת קבורה וכו'), למען לא
 תהיה האולת למוכך מזדיל, ולהשילו לבחינת
 תיקון המדות, ובזאת) גם כי יזקין (הגם שלא
 תהיה אלאו צהורת קניה כמו שהיתה צעה
 חנוכו, חכן לכל הפחות) לא יסור ממנה.
 ובקבלת (י"ג) וזכור את צוראריך בימי צהורתך
 עד אשר לא יבואו ימי הרעה, ודרשו רז"ל
 (שבת קנ"א:ו) אלו ימי הזקנה ויגשו שנים אשר
 תאמר אין לי בהם חפץ:

אולי

נוכל להעמיס הדבר בדברי חז"ל (שבת
 ס"ג:) אמר רב הונא מאי דכתיב
 (קהלת י"א) שנת צחור בילדותך ויטיבך לבך
 בימי צהורותיך והלך דדרכי לבך ובזמרה
 עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים
 בנשפט, עד כאן (עד ודע כי על כל אלה
 וגו') דברי יצר הרע, מכאן ואילך דברי יצר
 טוב, כי רז"ל אמרו (ברכות כ"ד) בכל לבך
 בשני יאריך בילך טוב ובילך רע:

וייש

לצאר הדבר, כי המחברים יכנו את
 השכל בשם יצר טוב, ויחר כחות
 נפשות האדם בשם יצר הרע (עיין חובת הלבבות
 שער עבודת אלהים בשו"ת השכל עם הגשם),
 צאור הדבר, כי השכל לכל תכלית הוא חוקר,
 לא ישים עין בינתו בקרוב אל מראה הדבר כי
 תאור הוא לעינים, ולא אל הרגשו כי מאזק
 הוא לחיך, רק מרחוק הוא לופה אל תכליתו,
 אם ישר הוא אז מראשיתו יספוט השכל עליו
 להחזיק בו, וכחות נפש האדם, זה דרכם
 כסל לנו להוות מקרוב, ואת אשר יעם להחשים
 יקריבו אל נפשם, אף כי מרה תהיה באחרונה,
 וכאשר כל מעשה האדם יביא האלהים בנשפט,
 אם טוב ואם רע, ע"כ שופט שכל הישר לשמור
 כל מולא פי ה' זהו יצר טוב, חכן כחות נפש
 האדם

ובבלל

להאדם בימי עלומיו, צפרם נסה
 לסבול עול, כבד לפניו צחיכה כבישת
 המדות, ולעומת זה נקל לפניו לימוד תיקון
 המדות, כמלאמר (אבות פ"ד) הלומד ילך למה
 הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש, ובימי
 העמידה והזקנה, אשר כבד להאדם לימוד תיקון
 המדות, כמלאמר (שם) והלומד זקן למה הוא
 דומה לדיו כתובה על נייר מהוק, וציתר לבו
 כל עמו מטרות הזמן, חכן הכבישה לא תהיה
 עליו למעמסה כל כך, צהיתו מורגל לסבול עול
 לבקשת ערפו והלערכותיו ומאוייו:

אי

לזאת עבדותו יתבדך שמו בימי הצחרות,
 צבחינת תיקון המדות לעבוד בחפץ ושמחה,
 ובימי הזקנה צבחינת כבישת המדות בני חפץ

מג

אור ישראל

צילרו כמוהו, הדבר מפליא לאמר שהיתה לחליעזר המדרגה אשר באה לאברהם בצחינת ברכה, ולפי הנ"ל י"ל שמדרגת חליעזר היתה צחינת גבור כובש את יצרו, כי אמר שם במדרש להלן, ויאמר אליו העבד, הלא הוא דכתיב (בושע י"ב) כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אתה, כנען זה חליעזר, בידו מאזני מרמה שהיה יושב ומשקיל את צהר ראוייה היא או חינה ראוייה, לעשוק אתה לעשוק אתה עולם זה יצחק, אמר אולי לא חלצה הנערה וכו' ואתן לו את צחי כו', כי מי שזכה למעלה תיקון היצר, אין בידו כלל עיני היצר והשתחת המדות ואינו ארוהס. אכן מי שלא בא רק לבחינת כבישת היצר, תאות יצרו בידו היא וארוהס, חלה שכובשה :

גם מי שלא בא לבחינת תיקון המדות, הגם שיפלט דרכו כמאמר הכוזב (משלי ד') פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונן, בכ"ז הטעות כרוך בעקביו למאד, כי תאות כחות הנפשיות מטילות ארסן בכה השכל לעוור עיני פקחים :

זהו מאמר המדרש, בידו מאזני מרמה, שהיה יושב ומשקיל את צהר ראוייה היא או חינה ראוייה, כי בודאי חליעזר שהיה שליט צילרו, לא ישים פניו לדבר דבור קל טרם יתשב וישקול בדעתו אם כשר הדבר, אכן מאזנים שלו מאזני מרמה המה, יען לא היה רק שליט צילרו, והשקר, הוא המרמה, צלי חפץ העטרהו, והאמת עזן מרחוק תעמוד. נמלא לפי זה. הגם שבכמות היה חליעזר שליט צילרו כמו אברהם, אכן באיכות גדלה צחינת שליטת היצר של אברהם למעלה הרבה, יען היה בצחינת תיקון היצר, והכבישה, היא השליטה, יקרה לפניו למאד למואלה (כנ"ל) ובאה לו בצחינת ברכה :

והנה שני מיני תיקון היצר המה, האחד, לתקן כחות הנפשיות אשר לא יכספו רק הטוב הגדרש ע"פ שכל הישר (אשר לא נשחת ונאסר החם כחות נפשו, אשר ע"פ הרוב נפיתם לרוע), והשני, להעלותם למדרגה נשאה הגבה למעלה

האדם, ימשכו ברשעה את הערב לשעתו, גם להמרות נגד ה', זהו יצר הרע, וכשהאדם צמאז כבישת המדות ותאות כחות נפשו ע"י השכל המכבישם, נקרא עובד ה' צילר טוב הוא השכל. וכשהוא צמאז תיקון המדות ותאות כחות נפשו, עד אשר לא יחפלו רק את אשר ה' דורש מאתם, נקרא עובד ה' צילר הרע, הם כחות הנפשיות אשר עלמותם לרוע, והאדם תקנם למחק מורכחות להפכם לטוב, זהו צחי יצריך צילר טוב וצילר רע, בכבישת המדות ובתיקון המדות (כנ"ל) :

והארם צבחרותו היסוד לחפש צחינת תיקון המדות, עד שהיו כחות נפשו נמשכים רק אל הצדק והישר, ואז הוא צממחה, כמאמר הכוזב (קהלת י"א) שמח צהר צילדוהך וגו' והלך דרכי לבך וצמראה עיניך, זהו להשתמש בכחות הנפשיות אשר דרכם לתאות בקרוב, והוא מאמנם ז"ל, עד כאן דברי יצר הרע, היינו עיני מלכ האדם צעת צחרותו, לראות שהיו מדותיו מתוקנות ופעולותיו ע"פ כחות נפשו המכוניס בשם יצר הרע, מוכאן וחילך ימי העמידה, אשר אז היסוד להלך לרות השכל הצופה למרחוק, ולכבוש כחות נפשו, ולידע כי על כל אלה יציאתו האלהים במשפט, המה דברי יצר טוב צחינת השכל :

אכן צני עליה, המה אשר גם צימי העמידה והזקנה רב חילם לתקן מדותיהם ותכונת נפשותם, עד אשר תקל להם גם עול הזונני (אשר ע"פ רוב גדול הכבידות מחסרון תיקון המדות ותכונת הנפש) לחיי הגוף ומי הנפש, ואז אם לפעמים לעתים רחוקות יבואו להכרח צחינת כבישת היצר יכבד הדבר לפניהם, יען הלפו עזן עדינים אשר לא השתמשו בה (כנ"ל) :

ובזה יבואר נואמר חז"ל (מדרש רבה בראשית פ' נ"ט) וה' בך את אברהם בכל וכו' בכל שהשליטו צילרו וכו', ויאמר אברהם אל עזרו וכו' המושל בכל אשר לו, שהיה שליט

אור ישראל

ומכש"כ כאשר המוצג יהיה שזה בשני העמים , רק הענין, המעורר את ההתפעלות ישנה, אבל השכל יסוה בכל עת, איננו חלוי במוצג ולא בענין ודבר, לזאת כאשר לא ישחוו שני בני אדם בדבר שכלי, (אם שגם זאת נולד לרוב משני המוצג וענין מעורר), נאמר שהאחד טעה, לא כן בהתפעלות, שניהם כנים ונכוחים בהתפעלות, לפי קשור המסובב בסבחו, (כי זה גדר אמתה המסובב בהיות סולך צמישור לרגלי ביבתו). כן גם באדם פרטי, אם לא ישחוו שכלו באזה ענין בשני עמים, נאמר שבדואי נפעם אחת עמה (ע"פ היקש הסתירה והחלוק), לא כן בהתפעלות, אין סתירה זה בצחינת עלמוחה, כי שניהם אמתים, (רק בצחינת סיבה מהמוצג או שני צחינת דבר המעורר):

לפי זה, השכל בחינה קיימת, לא הפול תחת הסמוחה והחלוק. ובאשר ינאל האדם מופת או ראייה (לפי דרכי החכמה למיניהם) לשנות דבר שכל, נקרא שניו רק בדמיון ולא בשכל, כי האחד טעות ודבר בטל. לא כן בהתפעלות, היא רק בחינה לשעשה לפי עיניה: **אורי** הוא בכלל מאמר רז"ל (שבת י"ג) רבא חזי לרב הממונה דקא מאריך בללוהא, אמר

למעלה מאת אשר יקוף שכל האנושי. וכמעט כל יסוד מדה העונה (הגדולה מכולן, לריב"ל במסכת ע"ז כ'): היא בחינה למעלה משכל האנושי (*). כי משה רבינו ע"ה הטיד עליו הכחוש (במדבר י"ג) כי היה ענו מכל האדם וכו' (והוא עונה שבין אדם לחיבורו כסגנון הכתוב), והוא היה גדול ונעלה על כל בני דורו. ואמרו רז"ל (נדה ל:): ואפילו העולם כלו אומרים לך לדיק אהה היה בעיניך כרשע ע"ש, הכל דבר שאין השכל מחייבו. ומאין הולד כל אלה הלא כל כח קניית המדרגות והמעלות הלוי בשכל האדם, (יתרוננו על בעלי החיים אשר אין לנו להעלות מעלה מאשר הטבעו), ואיך יעלה למעלה משכלו:

אבן נודע, כי שני מיני דבור ומחשבה כמה, שכלי והתפעלי. בשכלי ישחוו כל בני האדם, לא כן ההתפעלי אין אדם דומה לחיבורו. גם במוצג והכונה אחת יפרדו, מכינת מוצג טבעת השונה (אם מלידה והקנייה מאחרים בהתערבו עמוס, או ההרגל והלימוד לישר כוח הנישט). לזאת גם באדם הפרטי מפאת השתנות מוצג, גם התפעלותו לא תהיה בכל עת. וכ"ז הוא רק השתנות רמיונית בהתפעלות. (לא אמתית, רק בהשגה ההשתנות אמתית),

גם אלה מדברי הגאון זצ"ל

(* עיין מסכת דרך ארץ זוטא (פ"ב) וז"ל אם הטיבות הרבה יהיה בעיניך מעט כו' ואם הטיבך מעט יהיה בעיניך הרבה, אל תאמר בשביל מעשי ההגונים כו'. ואם הרעות מעט יהיה בעיניך הרבה כו', אם הרעוך הרבה יהיה בעיניך מעט כו' ע"ש. ועיין חובת הלבבות שער הכניעה פ"י, וז"ל ושאלו אחד מן החכמים במה היית אדון לכל בני דורך. אמר מפני שלא פגעתי אחד מהם שלא ראיתי לו נעלה יתירה עלי, כי אם היה יותר חכם ממני, הייתי אומר הוא ירא אלהים יותר ממני, ליתרון חכמתו על חכמתי. ואם קטן ממני בחכמה, אומר כי חשבתי יהיה קל מהשבתי ביום הדן, מפני שאני עובר במויד והוא עובר בשוגג. ואם יהיה גדול ממני בימים, אומר כי זכותיו רבים מזכותי מפני שקדמתי בעולם, ואם יהיה קטן ממני, אומר כי עונותיו מעטים משונותי כו'. ואם יהיה יותר עשיר ממני, אומר כי מלאכה ידו בעשרו לעבוד הצורה יותר ממני, ואם יהיה דל יותר ממני. אומר כי הוא דבא וכו' והוא טוב ממני, ולא זוחי כו' ולהכניע להם, ע"ש. ואין זאת דרכי השכל הישר המשקיף לכל דבר ונותן גדרו של כל דבר לפי סדר איכות הרבה כמותו, ולא להשקיף על ענין פרטי להעלות הדבר או להמעיטו, ואינם אלא רעיונות נשגבות מדרכי השכל, אשר מחוייבים לחמו לקנות מדות העונה הגרמית:

אור ישראל

מד

משכלו. לזאת חין ביד האדם לבוא אל שכל
האחד המופרש ומובדל לגמרי מכחות הנפשיות,
והחורה נחונה לבני אדם לשמש גם ע"פ שכל
אנושי, (בטירתו האפשרית, עיין בטורות (י"ז ב'))
דרחמנא אמר עבדו וכלל היכי דמליה למעבד
ניהא ליה, וע"פ רבוי הראיות ומשקלם יחבררו
הדברים, ולאזיה לך אשר יפול סדר הראיות,
אם מלך הרבוי או מלך המשקל, שם תהיה
ההכרעה וכן יקום הדבר:

מצד רבוי הראיות שזים כל בני אדם
בשכלם, אם רק לב מבין למו להבין
הראיות במתכונתם. אכן מלך המשקל שזים
רוח בני אדם זה מזה, הוא הוא שיקול הדעת,
אשר דעתם של בני אדם נפרדת למרבה:

ובדבר משקל הראיות טיחה המחלוקת
של בית שמאי ובית הלל. כי כל
אחד מהגדלים ידעו כל הראיות הנדרשות
לדבר

אמר מניחין חיי עולם (חורה) ועוסקין בחיי
שעה. כי גדר החורה הוא, בשכל המופשט
מכל רצון והתפעלות הנפש. (כמבואר בהקדמה
לספר החבונה אשר הולאתי לאור בשנת תרכ"ב),
אבל התפלה, יסודה התפעלות הנפש לשענה,
כמאמר רז"ל (תענית ב') ולעבדו בכל לבבכם,
חיוו עבודה שהיא בלבב הוא אומר זו תפלה,
לזאת, התפלה, היא חיי שעה, והחורה חיי
עולם בחינה נלכת:

הערה

ובב"ז, האדם באשר הוא אדם, אם כי
צ"ד וכחו להששים שכלו מהתפעלות
כחות נפשו, עד אשר יהיו כחות נפשו הווים
שוכבים (בלי התעוררות, למען לא יפרטו בזה
השכלי להטויה *), בב"ז אדם הוא, וכחות
נפשו בקרבנו המה, חין צ"דו להפרישם

(* לזאת העיון בדבר המדות, כמטע בלתי אפשר לזהר השכל לגמרי ולהפשיטו מכחות
הנפשיות, יען כי מתעוררים המה מהעיון והמהשבה בהם, לזאת בסוג המפורסמות, יצוא דבר
שכלי משובח מטע עם כחות הנפש, גדר טוב ורע. לכן אלל המלאכים שהם בחינה שכלי בלי
שחוף כחות הנפש, ע"כ הכרחם בטוב ורע כסוג אחת ושקר יכנס (ראויה) בחפזה בעקודת יחוק
שער י, ואולי צזה סרה תלונתו, ע"ש), והוא מאמר הכהוב (שמואל ב' י"ד י"ז) כי כמלאך
אלהים בן אדוני המלך לשמוע טוב ורע, והובא בעקודת יחוק שם), כי אמרו רז"ל (שבת דף י')
כל דיין שדן דין אחת לאמתו וכו'. ויש לבאר כי שבילי האמת הולכים אחרי דרכי השכמה לעיונים,
אשר נודע כי נחלקים המה, יש אשר נאמרים במאמר המופת הברור ע"פ דרכי היקש ההגיוני,
ויש אשר בראיות והוכחות חבטן אמתתם וחתרפב ידיעתם להוליא דבר מדבר, ויש אשר רק
בשיקול הדעה היפירה יוסדו. ובהם יתפאר כל אנוש לאמר, אנכי הרואה ולי נגלו העלומות חכמה,
ובאמת לא כן הדבר, האיש אשר חזן לו ה' יתברך דעה והשכל למלאו דרכי
המופת, כן גם בדרכי הראיות ידיו רב לו (בלי לדמות ולקרב את המרוחקים)
אשר לזאת גם שיקול דעתו היא הישרה, ולאורו רבים ימשכו, ולא רחוקה היא להלביש בזה שאלת
סנה דבי אחונא לר' יהושע בן חנניא (בטורות דף ה' ע"ב) גוליעתיה דעלמא היכא, זקפה
לאבנעיה, א"ל הכא, א"ל ומי ימר, אייתו אשלי ומשחו וכו'. כי המצ"ם כהב בריש הלכות
דעות. שפריך האדם להחנכה בדרך הממולע ע"ש, ומי יגביל הדבר ואיה החוזה לאמר, פס היא
נקודה האמלטיה, לא במופת והף לא בראיה יודע הדבר. כ"א ע"פ שיקול דעת החכמים לפי
מקומו ושעתו. וזו מאמרם גוליעתיה דעלמא היכא, ר"ל היאך הדרך לידע נחיצ הממולע.
א"ל הכא, ר"ל כפי אשר תגזור יד שכלכם, (יען מה, יען חזק כחכם לבדר הדברים האתלים

אור ישראל

כמותו וכו'. כי סברת צ"ש היחה לילך אחר
האיכות, והס היו מחדדי טפי, לפיכך אמרו
שהלכה כמותן, וסברת צ"ה היחה לילך אחר
הכמות, והס היו הרוב :

לא למען החזיק דעתם נחלקו שלש שנים,
כ"ח למען הדק והאמת בטענה המחשבה
צ"ה

לדבר מחלוקתם, צ"ה היטב. ומה נולדה
צנייהם מחלוקת כללית על המחלוקת צניין
משקל הראיות, אם לילך אחר הכמות או אחר
האיכות. זהו מאמר רז"ל (עירוזין י"ג) אמר
ר"ח אחר שמואל, שלש שנים נחלקו צ"ש וצ"ה,
הללו אומרים הלכה כמותו והללו אומרים הלכה

במופת או בראיה, לכן גם צ"ה לכס משפס הבחירה). ח"ל ומי יומר, כיון שאין צדינו להביא
מופת על משפטנו והשערותינו, ח"ל אייתי אשלי ומשחו. כי המופת לצד הדבר, כמו המדידה
לידע כמות הדבר אשר אין לטעות בה, והואיל ואין לידע דרך הממוצע ע"י המופת, תנוח נפש
האדם בשיקול דעה החכמים, וע"פ חכמת דבריהם יתנהג :

ואולי על כיוצא בזה אמרו (אבות פ"ו) באמונת חכמים, כי הדבר התלוי בראיה, מה הוא
ענין אמונה, הלא הראיה חתן נדקה, וזה כלל גדול בדרכי הוראה לשמור לעשות מוצא פי גדול
בהוראה, בצנינה הראיות והוכחות, ולבטל דעתו נגדו, אף אם דבריו רק משיקול הדעה ילאו.
והוא מאמר רז"ל (ירושלמי פ"ח דברכות) נביא וזקן למי הן דומין, למלך ששולט שני פלמטריין
(שלומים) שלו למדינה, על אחד מהן כהב אם אינו מראה לכס מוחס שלי אל האמינו לו, ועל
אחד מהם כהב, אע"פ שאינו מראה לכס מוחס שלי האמינו לו כו', כך בנביא כתיב ונתן אליך
אות או מופת, ברם הכא ע"פ התורה אשר יורוך, ע"ש. כי אות תורה על הוכחה שיש לבעל דין
לחלוק עליו, ומופת (לרוב) על ראיה מוכרעת. והרמב"ם כחב (פ"ח מהלכות יסודי התורה) ח"ל,
משה רבינו ע"ה לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהאמין ע"פ האותות. יש בלבו
דופי, שאפשר שיעשה האות בכיבודו כו', (ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר
ואזינו שמעו ולא אחר כו' ע"ש). אע"פ"כ אות הוא צחינת ראיה, וזהו לנביא מדע. אבל לרוב
העם, לדין מופת, הוא הוכחה נלהה, זהו ונתן אליך אות, או אפילו יהיה בעיניך מופת, אל
השמע להבזיא לעבוד עבודת אליילים, אבל בשאר מלות השמע לו גם ע"פ אות, צחינת הראיה,
כמ"ס הרמב"ם שם. ברם הכא ע"פ התורה אשר יורוך, גם ע"פ שיקול הדעת כדלמריין
(סנהדרין פ"ח) אפילו הוא אומר מפי השמועה והן אומרים כך הוא בעינינו נהרג, ע"ש. ע"פ
דרכי עיוני ההכמה, תחולצ גבול האמת, כל יעפיל האדם לחתור תמיד בדרכי המופת אחר האמת,
כ"ח את אשר נתן האלהים לבני אדם לענות ולחקור, היא מטרת האמת. אמת תקרא, זה שמה
וזה זכרה. כן גם צדצר הדין, אשר האמת יקר למצוא בה. מסכת נטיות הדעת לאהבה ולשנאה
וכיוצא המעור עיני פקחים, ואף אם ישמור האדם דרכו להזהר מכל חשש נגיפת הדעת (ע"י תשובות
דף ק"ה ע"ב), בכ"ז מי יתן קו ומשקולת לדרכי הנטיה, הלא זה דרך כח נפש האדם לקשור
הכל בחבל, נימא צנימא, הרבצת רעיונות והבליים הרבה, להוליך פרי עמל מבלי אשר ימצא
האדם ראשית סיבתו. אשר אולי לזה הזכירו רז"ל (סנהדרין דף ז'), לעולה יראה דין ענינו כאלו
הרב מונחת לו בין ירכותיו וגיגסם פחותה לו מתחתיו ע"ש, ולא הזכירו כן בערפתא (אשור רב
אשי המוזכר שם) יען כי בדין, הנטיה לעולה למאד :

כ"ז אם ישים האדם לבו ונפשו לטהר מחשבתו ע"פ ידיעתו, היא רדיפת הדק אשר
ה' דורש, זהו לאמתו (של דין), מה שהוא גדר האמת אלל דין. ואולי הוא מאמר הירושלמי
(ריש סנהדרין) ר' יוחי בר חלפתא אהון תרין בר גס מידון קומוי, ח"ל ע"מ שחדינו דין תורה
אמר לון איני אינו יודע דין תורה, ע"ש. כי גדר התורה הוא צחינת שכל צלי נטיות הדין כלל
(כנ"ל)

אור ישראל

מה

ההודעה הלזו פרטית היא, כי החבורות

כונתם רלויה. אין כזה משום לא בשמים היא, אשר איננה רק בכללי, כמו חטאת שנתו בעליה וכיוצא שהזכר בגמרא (תמורה ט"ז) אולי הוא בכלל מאמר רז"ל (מדרש רבה קהלת פ' א') אמרו הרי כל חממתו של שלמה שבא לאמר מה יתרון לאדם בכל עמלו, יכול אף בעמלה של חורה חזרו ואמרו לא אמר בכל עמול אלא בעמלו, בעמלו (של עמלו) אינו עמל, אבל עמל הוא בעמלה של חורה כו'.

אמר ר' יודן תחת השמש אין לו, למעלה מן השמש יש לו (עיין שבת ל:), כי אמרו חז"ל (פסחים ל"ג) רבא רמי, כתיב (תהלים נ"ו) כי גדול עד שמים חסדך, וכתיב (שם ק"ח) כי גדול מעל שמים חסדך, הא כיצד, כאן בעושיין לשמה וכאן בעושיין שלא לשמה, וכדרכי יהודה דאמר רב יהודה אמר רב לעולם ישוק אדם בתורה ובמנוחות אפילו שלא לשמה, שמחוק שלא לשמה בא לשמה כו'. ממא לפ"ו יש לכתוב העסק לשמה, למעלה מן השמש, והעסק שלא לשמה, למטה מן השמש. וכשהאדם מולא דבר חורה אשר נתקבלה להלכה, לא שלו היא, רק התגלות דבר אשר היה נעלם עד כה, אכן אם לא נתקבלה להלכה, ובכ"ז חורה ה' היא והסוגה בדבריו מקבל סדר, שלו היא, כי הוא בעמול הוליד דבר חדש בתורה מה שלא היה מקודם ובתנאי שיהיה בטהרת המחשבה בלי נגיעת הדעת

בלי נגיעת הדעת כלל. לא בבחינת כונת הדעת, רק בבחינת מקרה נתיחה הדבר, אשר ב"ש סברו כי להם היתרון, וב"ה סברו להיפך:

ויען שילאה בה קול ואמרה שהלכה כב"ה, אלמא כמות עדיף, לזאת פסקו הסוסקים דמנין עדיף מחכמה (עיין בש"ך י"ד סימן רמ"ב בהנהגת הוראת איסור והיתר, ע"ש):

ואורי לזה ילאה הבת קול ואמרה, אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, ולא דבר חדש הודיעה הבת קול (כי גם דעה הנדחית בכלל חורה היא), כי החורה לא בשמים היא, ובדלתי מסורה היתה למשה מסיני ולא שכחה, אלא שיבוד הבת קול היתה, למען לא יפול לב העם, (בראשית כי זה שלם שנים שב"ש מחזיקים לאמר הלכה כדבריהם כי להם היתרון, וב"ה להיפך), פן ואולי ח"ו נטו אשוריהם מעט מטרתה המושגת, ובאו ח"ו לקלח נגיעת הדעת. אשר לא בזכו אלה צדק ה' לנוכח חורתו, להקרא חורה ה' גם בדעה הנדחית. לזאת הודיעה הבת קול, כי מחשבותיהם רלויות, ובבחינת מקרה היה הדבר, שהחזיקה כל אחת מהחבורות בכל עוז, כי לדעתם היתרון. ולזאת גם דברי ב"ש הנדחית דברי אלהים חיים הן, והסוגה בדבריהם הוגה בחורת ה' ית"ש:

(כנ"ל), מה שרחוק להמלא צדין, כי מי יערוך נעית הנעלמות, לזאת להפלת ירחו, חשש אולי לא מלא חובתו:

ואולי הדבר בכלל מאמר חז"ל (סנהדרין ו' ע"ב) שאל יאמר הדיין מה לי בצער הזה, ת"ל ועמכם בדבר המשפט, אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות, ע"ש. כי לאחר כל טהרת המחשבתו, אינו צעוק אם לא יד כחות נכשו באתע. והוא מה שעיניו רואות (עיין לעיל), ועמו הוא המשפט בהרכבת כחות נפשו הפרטית. לא ע"י השכל הפשוט אשר הוא כללי:

אכן משפטי המלך בהיותו נעלה מכל העם, משפטיו בגדר האמת, הנופת יבואו, אמת האנושי. וכו', כי כמלאך אלהים הן אדוני המלך לשמוע טוב ורע כו' (שמואל ב' י"ד י"ז), כי מה שהוא אלא העם רק בחינת טוב, הוא אלא המלך בחינת אמת, כמו אלא המלאכים כנ"ל, ע"כ:

אור ישראל

הוא מאמר הכתוב (תכלים ח') בצורת ה' הפלו ובחורחו יגה יומס ולינה כו'. כי חפץ ותחבולות האדם, הוא לטבר השכל, להפשיטו מכחות הנפשיות לבוא לבחינת שכל אחמי, היא חורת ה', ועכ"ז אדם הוא, ובחורחו (של עלמו) יגה יומס ולינה. (ויבואר היבט, ובהורחו" על אשרי האיש וכו' האמור קודם) :

והוא מאמר רז"ל (ברכות ה') מדת צדק ודס אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר על"ב ולוקח שמה, אבל הקב"ה אינו כן, נחן להס תורה לבני ישראל ושמה כו', כי הנתינה היא מעין גדר המכירה, שכמעט נפרדה מבעליה, כי הקב"ה נחן התורה לבני אדם לשפוט בה ע"פ שכל אנושי, לא כאשר היחה בצאונה אהו (*), (עיין דרשא הר"ן דרוש ז' על הא דמאן טוכח רבה בר נחמני, צ"מ דף פ"ו) :

ובזה יתבאר ענין בית שמאי ובית הלל, ובל כשחומס על המרחה, איך נולד הדבר ומה סיבה, מדוע הלמידי ב"ס וב"ה יסכימו לרוב כל חבורה לדעה אחת, ומה ענין חבורה לזה, כי סיבת מחלקותם היחה משני מוג כחות

הדעה, אשר זהו היסוד של לשמה. זהו, מה יחרון (לחיי) בכל עמלו (שלו), הוא הדבר שלא נהקבלה להלכה), שיעמול תחת השמש (שלא לשמה), אבל למעלה מן השמש (לשמה), יחרון נחמי הוא, שכוליד דבר בחורה :

ואר"י הוא בכלל הכתוב (קהלת ח') ואין כל חדש תחת השמש (עיין פירש"י שם). כי כל מה שממציא האדם צשכל, צמה שלא נקרא תורה כו', לא חדשה צשכלי היא, רק צחשי, כי היא רק החגלות הנעלס באופן ההרכבה. כן גם בחורה ה' אשר נתקבלה להלכה היא היא התורה, והאדם הממציאה אינו אלא מגלה הדבר, ומה הוא החדש (השכלי), דבר תורה אשר לא נתקבלה להלכה, וע"י האדם הממציאה נעשית דבר תורה, זהו אין כל חדש תחת השמש (ר"ל שלא לשמה, כי גם בחורה אשר נתקבלה להלכה. אם שיש להיחר שמה מהדבר אשר לא נתקבלה להלכה צכ"ז. חדש לא נקראה. וגם אשר לא נתקבלה להלכה, אם הלימוד יהיה שלא לשמה, כי אין לה בחינת תורה), אבל למעלה מן השמש (לשמה) יש ויש חדש, המה הדברים אשר לא היו צגדר התורה, וע"י עמל האדם. אשר הולידם צבהרת מחשבתו, צאו צחדרי התורה :

(*) כי לא צשמים היא לגלות מלפניו, כי אם אה אשר יחרור האדם לדעה ע"פ דרכי הרחיות, היא היא תורת ה' ית"ש, (עיין תמורה דף ע"ז, שלשה אלפים הלכות נשחכחו כו' א"ל ליהושע שאל א"ל לא צשמים היא כו'. צמהתיחה הנח אלק ושצב מאות קלין וחמורין נשחכחו כו' אפ"כ החזירן עתניאל צן קנו, ע"ש) :

ואם יש כח לשמים להכריע צדבר שיש צו מחלוקת, תלוי צשני החירוים של החוספות (ציצמות דף י"ד) על הא דאמרי" שם. מאן דאמר עשו (צ"ס כדבריהם) כרבי יהושע דאמר אין משניחין צבת קול. וכחצו החוספות וז"ל, וא"ת ומ"ש ל"א קי"ל צבת קול דרבי אליעזר, אלא אמרינן צכל דוכתי דשמותי הוא ואין הלכה כמותו, וצבת קול דרבי קי"ל הלכה צבית הלל, וי"ל אשוס דצת קול דרבי אליעזר לא יראה אלא לכבודו כו', אי נמי צהיה צ"ק שהיחה כנגד רבים, דרבנן הוו רובא, ודאי אין הלכה, אבל צכ"ס דרבי, קי"ל דהוי צ"ה רובא, אלא דרבי מחדרי עפי עכ"ל. נמצא לפי חירוף הראשון של חוספות, התורה צשמים היא, אם רק אחד צעולס יאמר, הגס שרבים חולקין עליו. אבל לפי חירוף השני, היא רק צשמים, להח חיזה כובד צמקום שכמעט שני המשקלות שים, כמו, אם לצד אחר רובא ולצד השני מחדרי, השמים נותנים עזן

מו

אור ישראל

קולי, היינו דוקא אם יש לנרף דפחו (אם הוא ראוי לכך) להכריע בדבר, אבל בל"ז הוא סתירה גמורה, לעשות לפעמים כב"ש ולפעמים כב"ה, כיון שיכוד מחלוקתם טבע מסיבה אחת, כי גם מה שאמרו שם, הוזהר לעשות כדברי ב"ש עושה כדברי ב"ה עושה, הי"ט דוקא הם בידו להכריע, (כמבואר בח"מ סימן כ"ה שעיף ב' בהגה"ה), ואל יאמר האדם הפסוק כמי שארלה בדבר שיש בו מחלוקת בו' ע"ש. מה נורא החיון הזה למעמיק כדברי רבותינו האוסקים ז"ל, לחמוד ולהפסד סיבת מחלוקתם, ואם אשר ממקור שינוי מלב כחות נפשות ילאו, להבניסם צבירות יחד בל יפרדו, לעשות כקולי דבי תרי, גם אם לא יסתרו אהדדי בעלמאם, אם לא תמלא לו הכרעה או לירוף דעות אחרות. (ע"ב הערה):

כחות נפשם, אשר אין ביד האדם להפרישם משכלו (כנ"ל), ואין לכל חוקר צהורה ה', אלא מה שעיניו רואות, לאחר היכולת, ושנייה ערכו לכל יסרף גבולו, וצטערה שכלו לפי כוח האנושי אשר ע"פ רוב, בני הצבורה כחות נפשם ילעדו במצמד שיה, והוא מאמר רז"ל אלו ואלו דברי אלהים הייס הם, כי אין סתירה בכחות הנפשיות (כנ"ל), ואם כי כחות נפש האדם ישנה בכל עת, לא יפול שמו בדעת שכל האדם (הנעשה שכלו בדרך הישר) מלד כחות נפשו, כי שינוי בכחות הנפש יבוא מפאת ההעוררות ענין או רעיון מה:

וזאת

חורת האדם וחובתו, לחמוד בכל עת להיות כחות נפשו נחים ושקטים בעת עיונו בדבר שכלי, ובמצב שקיעה הכחות כמעט שוים המה בכל עת, ובפרט לאדם השלם השומר נפשו מההעוררות חזקות אשר ירשבו בנפשו כחות עלולים להתחלף תמיד:

השכל יגלה העלמות חכמה סתרי לפנים,

יעורר הדעת והתאמה לתקור ולשאלו, ויברר דברים המוסופקים. ההתפעלות, יסודתה לפתח סגנוס הלצ, לשפוך צה מי חבונתו, את אשר נודע להאדם, אכן בקרבו לא צאה, צואה, כאשר לימוד הישרה דרכי המדות וסרתה כחות

ועפ"ז נראה מה שאמרו (עירובין ז') כי לא

עבדין כחומרי דבי תרי היכא דתתרי אהדדי, כגון שדרה וגלגולת בו', אבל היכא דלא תתרי אהדדי עבדין, ע"ש. וכן גם בתרי

ללד אהד להכריע. ולרבי יהושע לא בשמים היא כלל, אף לתה איזה כובד ללד אחד. ולפי דברינו בשכל והתפעלות, נראה בעליל שהדבר כן, (ותחישב קושיה החוססת שם שכתבו וז"ל, וא"ח ודלמא ר' יהושע נמי דוקא התם קאמר דאין מביחין אבל בעלמא לא בו' ע"ש), כי זה דרך השכל להשמר מכל התפעלות נפשיות (בדלעיל), וכל אשר יוסיף להחוכה עם זולתו בדבר שכלי, כן גם השמירה רבה למאד, להתרחק מהתפעלות העלולה לבוא מכה אהבת הגלות לכבות אור השכל, אוח היא, כי השכל לבדו יהלך מהלכו, בהיות און האדם קצת לקול דברי תראיה להחזיק דברי מנגדו, אף אם לא תהיה מוכרחת בשקיעה מנוחת הנפש צלי התפעלות מאומה, ואם ינטרף להתפעלות לדחות התפעלות המנגד, יעתנה לאחר זמן, למען השכל ילך בעת מהלכו. לזאת כאשר חננתו רואים בר' יהושע שלאחר כל הייכות הגדול והנורא שהיה לו עם ר' אליעזר, עמד על רגליו, (שזו היא דרך התפעלות למבין קצת דרכה), ואמר אין אנו משיחין צבת קול, ש"מ שר' יהושע סבירא ליה כי לא בשמים היא כלל, אף לא לתה איזה כובד, ואיננה בכלל התחלת ראייה, לזאת השתמש בהתפעלות, לדחות התפעלות התלמידים אשר לא זרע עליהן עין אור השכל האמתי, וזה דרכם להתפעל מדבר גדול הכמות, כמו בת קול משמים, אם כי לפי הליכות לא בשמים היא כלל, לדעת ר' יהושע, גם לתה איזה כובד להכריע:

אור ישראל

כן גם בפנימיות נפש האדם ומחצויה, אשר הכחות המושקשים בה, המה ה'ירים החזקים אשר עליהם חסוד דלת מפשי האדם ומאוייו (כאשר בארנו לעיל), גם שמה חנות כח ההתפעלות (אם שכמעט אינו ניכר ואינו נרגש), להצביר כח אחד, עד אשר יתר הכחות נדחים מלפניו, וכמעט נכבים המה (עד לעת מולא, בצוא עליהם רוח התעוררות להקיאם שיתפשטו, אז יראו ויודעו). לזאת, אין להפלא על המחנאה על בני גילו, עם גודל חסרונותיו וקטנות ערכו, אך נהייה, כי מאהבת האדם שבו, היא היא התפעלותו, להגביר כח שבו, לדחות כח חסרונותיו ולכבושם כליל מהרגש נפשו. גם תאות היתרון על זולתו, מקרב אל נפשו בהתפעלותו את חסרון חזירו, ונצבר כמו להדעוך כח הרגש מעלת חזירו, וממילא הורגש בנפשו, רק שבה עלמו וחסרון זולתו. ובה הגאווה מולאה כל בתי נפשו בלי הרגש. כן האדם, רב חילו להגדיל התפעלות בנפשו על חסרונותיו, עד אשר ידחו מלפניהם כח שבו ויכבו את ההרגש בנפשו, וכל אשר תוסיף ההתפעלות חת כח בחסרונותיו, כן לעומת זה שבו ישכח מנומו הרגש מעלותו. זאת תורת דרכי קניית העטרה וזה משפטה בכלל:

ובזה יתבאר מאמר רז"ל (ברכות ל"ב:) התשכה אשה עולה, אמר הקב"ה כלום אשכח עולות אילים ופערי רחמים שהקרבת לפני במדבר, אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואין שכה לפני כסא כבודך, שמה לא תשכה לי מעשה העגל, אמר לה גם אלה תשכנה כו' ע"ש. כי ידוע, שמדותיו של הקב"ה מדה נגוד מדה, (בשכלי ולא בדמויני, בליכות ולא בזמנות), וכשהאדם אוחז דרכי האדק לפקח ולהתעמל שישכח מעלותו, גם הקב"ה כביכול גומל חסדו לשכח חסרונותיו. אכן לדקת מעשיו הטובים נזכרים לפניו יתברך, מפני שהאדם זוכר פתיחותו. זהו (לפי הדרש התשכה אשה עולה, כאשר השכח כנסת ישראל עולות אילים שהקריבה

במדבר

כחות הנפשיות, נפרדים המה מלימוד כל חורה וחכמה, יען בהם הידיעה ואדם היוזעם שני דברים המה, והידיעות המה רק צפונות בקרב האדם, ובהם קנה האדם שלימותו להנהיג דרכיו ע"פ ידיעותיו הנכוחות והישרות. לא כן בדבר הישרה דרכי המדות וטהרת כחות הנפשיות, אשר לא ע"פ ידיעתם בלבד ימיה האדם, לנהל מעשיו במישור דרכי למודיהם, אם לא קנו הידיעות בלבדו. וקשורים ולמודים בהאדם יהיו לאחדים. זה משפט לקיחתם ע"י הורח ההתפעלות, אשר זה דרכה וחילה להניח ברכה בקרב האדם, וגם אחר הכחלקותה, לא תעלה בזהו והאבד, כי אם תשאיר אחריה חיזה עוללות נספחים אל האדם. והיה ברכות עסק ההתפעלות, (ובפרט צסדר המוכשר לפי חכונת האדם ומלבו), כן גם העוללות יתרכו ויתחזקו להפיק מוג האדם לעוב:

ובזה יש לבאר הכחוד (משלי ז') בני אם תקח אמרי ומלותי חלפון אחר כו'. כי נודע שחורת ה' ית"ש נחלקת לשני סוגים כוללים: ה', המה מלותיו חקיו ומשפטיו ית"ש. והב', יתר החורה, אשר יסודה לדלות ממעמקי לפונים יושר דרכי המדות וטהרת כחות הנפשיות, עד אשר לא יכספו רק הטוב צעיני אלהים ואדם. זהו, אם תקח אמרי, המה סוג הב' אשר יכודם שיקנה האדם דרכי למודיהם בדרך קנין, שיהיו הוא והס דבר אחד, ומלותי חלפון אחר, המה סוג הא', אשר המה רק בדרך ידיעה להאפינס בקרבנו (כנ"ל):

השכל, זה כחו ומעלתו להתפשט על כל גדותיו להתהלך ברחבה, לחפש ולבקר על כל דרי אדדים. לא כן ההתפעלות, זה דרכה לקוץ כל כחות נפשו, אל הדבר אשר עליו יורה זיקי ההתפעלות, עד אשר כמעט כל יתר כחות נפשו שזומים ונכבים לשעה, לפי ערך חוזק ההתפעלות:

אור ישראל

מז

חקק חבן זו, אמרו לו המים שחדיר מפלים עליה בכל יום, אמרו לו, עקיבא, אי אתה קורא אבנים שחקן מים. מיד היה דן ר"ע ק"ו בעלמו, מה רך פסל את הקסה, ד"ח שקסה כבדל, על אהת כמה וכמה שיחקו את לבי שהאז צער ודס, מן חור ללמוד תורה כו"ע"ש. כי ר"ע בראותו בתחלת למודו, שאינו מואל הרגש בנפשו, ויכהו לבבו לאמר: לשוא יתעמל (כי אס אין יראה אין חכמה), לתרו והביל יכלה כמו ח"ו. אכן בראותו, כי אבנים שחקו מים, אס כי לא רגש בתמילה, הור עוז וגבורה לחק את נפשו, כי טוב אחרית דבר מראשיתו:

מה יחיל לב האדם, פלגות תלחזו, בהחבוננו, פן ח"ו נחקו מורשי לבבו ותבטל הרגשו, אף גם בדבר אחד, אשר יודע למעלה, כי הוא בגדר אינו עושה תשובה כי בנפשו הוא ח"ו, וכמאמר רז"ל (ילקוט יחזקאל י"ה) שאלו לבבואה חוטא מה הוא ענשו, אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות וכו', שאלו להקב"ה, חוטא מהו ענשו, אמר להם, יעשה תשובה ויתכפר לו כו"ע"ש. וכאמרם ז"ל (גדה ע"י) כתוב אחד אומר (יחזקאל י"ה), כי לא תחפון במוות המת, וכתוב אחד אומר (שמואל א' ב'), כי חפן ה' להמיתם, כאן בעושיין תשובה כאן בשאיין עושיין תשובה. ובפרט פרודי הזמן עמוסי התלחה, העולמים מאד לעבירות נשאות וכל ירגישו מאומה, ובפרט בין אדם לחבירו, קגאה, שגאה, לשון הרע, הלצות פנים ומרמח העסק על כלנה, אשר לבקש אומן החיים, משהירות והישר לעשות כנגדם מלות ודברים עובים אשר יכריעו במשקלם, ומה יעשה קסה יוס. אחת היא מלאכה קלה, איננה דורשת דעת ללולה ולא זמן ארוך, לחזור על מוסרי החכמים כמה פעמים, עד אשר תחצור התפעלות בנפשו לשעתה, ואס גם לא תתן פריה בראשונה להטיב דרכי גבר, בכ"ו בספר החיים יחשב, בהיותו מי מרגיש, ולכל אשר יחבר אל החיים יש בטחון, ובכלל עושי תשובה ימנה:

ובנה

במדבר, הוצע מתגבורת ההתפעלות לזכור מעשה העגל, גם אלה תשכחה, כביכול הקב"ה שוכח מעשה העגל וזכר העולות, זהו אמר הקב"ה כלום אשכח עולות חילים ופערי רחמים וכו':

בן גם בכל דרכי היקון המדות, אס ישחגש האדם בחורת לימוד ההתפעלות אשר ישאירו ברכה בקרבו (כנ"ל), להשרים התפעלות לפנות בלבבו ויעבתו הרבה (מרבוי הלימוד והעסק בסדר נכון לפי חכמתו), עד אשר יתאחדו בהאדם ויתקעו יחד נאמן לטבע קיים ע"י רבוי ההרגל בהתנהגותם בשועל, (כמבואר בדברי הרמב"ם בהלכות דעות), אז אין ערוך לגדר עליהם הגבה למעלה משכל אנושי, כשאר חכונת טבעי מוגי האדם, אשר לא יקיפם השכל, וזוה רוח האדם עולה למעלה. קן חרד ח"ו למטה, עד אשר לא תרגיש ברעתה, מרבוי התפעלות התורה, אשר תשאר שרצה לעוות נפש מטהרה. לזאת, כאשר יתן האדם אל לבו לחפון חיים (חיי השכל, כי כל חי מרגיש), זאת יעשה, ילמוד מאמרי חכמות ז"ל המדברים מכשרון המדות וחיי הנתי, ויחזור עליהם כמה פעמים להתפעל בשעתם:

אל יפול לבו בראותו כי לא נשאר שום רושם בלבבו, וידע נאמנה, כי התפעלותו לא עלתה בתהו, רק היתה ברכה בלתי נרגשת לחושי צער, עד אשר ירבו, ואז יו שרש להוליא פרי לרק, וכאשר רבים מים, אס ירדו טיף טיף על האבן ימים ושנים הרבה, יתחקה, אס שבטיפה הראשונה לא היה נראה ונרגש, קן מאמרי חז"ל על לב האבן, יתפוך בס למרבה, ויפלאו לבבו:

אורי הוא מאמר רז"ל (אבות דר' נתן פ"ו) חז"ל: מה היתה החילתו של ר' עקיבא, אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום, פעם אחת היה עומד על פי הנהר, אמר מי

אור ישראל

גם צדיעה השנית, קלרה יד חנוש לבוא עד תכליתה, מפאת חסרון ידיעתו. מכל עיני הסיבות הגונים אל הדבר המיוחד לאלה לפיכך, לזאת רזה צינת חנוש לבוא צדיעה שכלית לשלמותה:

בן צבחרת חנוש, בלזיה דרך יתהגך אל לטוב או לרע, ישנן שתי צמינות: הא' צמינה שכלית בקשור המסובב בסיבה, לרע, לפתח החלום כפי אשר חטאו דרכה להלאה אל ימלא חפלה, לטוב לפי תהלוכות דרכי לימוד תורה ה' וחכמה מוסרו להתנהג בדרכיו. הב' צמינה פשוטה מרע לטוב ולהיפך ח"ו, כי בכל עת וזמן האדם עומד צבחרתו באין מונע. גם הידיעה צבחרת האדם נחלקת לשני מינים:

הא' ידיעה מוחלטת, אשר אין להעלות על הדעת, ח"ך לא תהיה סתירה להצחירה, (כאשר ביאר הרמב"ם בפ"ה מהלכות תשובה). הב' ידיעה שכלית, לפי הנהגת האדם, טבעו ועניו, לפי קשור המסובבים בסיבתם אל נכון, אשר בהידיעה הלזו מכהיג הקב"ה את עולמו לטוב (דוקא, לא לרוע, כי אין הקב"ה דן את האדם אלא בצמיה שהוא עומד בה, כמבואר בירושלמי (ר"ה פ"א), אבל לטובה הקב"ה נוהג בהקפה, כמאמר רז"ל (ילקוט חוב מ"א) מי הקדימני ואשלים בו, מי מל לפני עד שלא נהתי לו בן, מי עשה צינות עד שלא נחתי לו עליה בו, ע"ש):

ובזה יש לבאר הכחוב (דברים י"ח) את הברכה אשר תשמעו בו, בהקפה, למען תשמעו ותעשו הטוב בצרכי, והקללה אל לא תשמעו וגו', לא מקודם. גם יש לבאר מאמר רז"ל (פסחים ק"ח) הודו לה' כי טוב, הודו לפני שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשר צבורו עני צשו בו, כי ברכת האדם בגלל שני דברים: הא', עבור הטוב שעשה והקב"ה שלם שכרו, אשר לא נקרא (בהקפה) בלתי

ובזה יש לבאר הכחוב (יחזקאל ל"ג) צחמרי לרשע מות חמות ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הוא רשע בעונו ימות וגו', ואלהה כי הזהרת רשע מדרכו לבוב ממונה ולא שב מדרכו הוא בעונו ימות וגו', ואלהה בן אדם חמור אל ציה ישראל בן אמרתם לחמרי כי פשעו וחסאתינו עלינו וצם לחמנו נמקיס וח"ך נחיה. חמור אליהם חי חני וגו' אל לחפון צמות הרשע כי אל צשוב רשע מדרכו ומהי טובו מדרכיכם הרעים בו, כי פורעניות בלה על האדם ע"י שתי צמינות. הא' אל נחמלאה סאתו, כמאמר רז"ל (סוטה ט') אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתחמלא סאתו ע"ש, ואז נקרא רשע (לפני המקום כמו שבאר הר"ן בראש השנה ט"ז), על אל דשלישה ספרים נפתחים בו, רשעים בו, דהיינו רשעים בד"ן זה, ע"ש), הב' אל יש לו חטא, אשר הוא בד"ן שמים צבחינת אין עושה תשובה, צבחינת שכלי לפי הקישור המסובבים בסיבתם:

כי כל הדברים הנעשים תחת השמש נופלים תחת שני כוכבים כוללים: הא' צמינה הטבעית, אשר היא צמינה השכלית, כל מסובב נולד מסיבתו, והסיבה מוכיבה אחרת, עד בוא הדבר לצמינה. הב' והוא מסובב הבא בלתי סיבה קודמת (רק כן גורה חכמתו יחברך, וכן גם צמינה הנסיית, אשר היא למעלה משכל חנושי):

בן גם הידיעות שני מינים הנה. הא' ידיעה מוחלטת שאיננה נופלת תחת השמי והתמורה. הב' ידיעה שכלית לפי קשור הדברים, מסיבה למסובב, והמסובב נעשה סיבה למסובב אחר, וכה יתגלגל הדבר עד בוא אל המסובב האחרון. הידיעה הזאת נופלת תחת התמורה, כי לפעמים אל דבר מצלי סיבה, חף אל סיבה מנגדתה (הנקראת צמינה נכחית). הידיעה הזאת איננה צנדר חנושי, (אל לא ע"י צמינת הנבואה).

אור ישראל

מה

כן גם ענין עושין תשובה ואינם עושין תשובה, הוא ע"פ צחינה ידיעה שכלית, אם האדם ע"פ ידיעה השכלית מוכשר לתשובה, אזי הקב"ה מוארך אפי' וממחין על תשובתו וחי, ואם ע"פ ידיעה שכלית אינו מוכשר לתשובה, (אם כי מכל מקום צבירתו לפשות תשובה), אזי חי' חפץ להמיתו, אם לא יהיה להאדם זכות מכריע לחיים. ומה הוא היסוד שיהיה האדם מוכשר לתשובה, הוא ההרגש שיהיה חי מרגיש בחסרונו, ואז התקופה שיתעורר לתשובה, אבל אם אין הרגש, התשובה מאין חולד, אכן זהו דוקא כשנכזה לגמרי ההרגש מנפשו, עד אשר לא יתפעל מתוכחה והתעוררותו זולתו, כי אז אינו בגדר עושה תשובה כלל, כיון שגם אחד אין צרכו לעוררו מתדרמת חולתו:

בלתי מדוייקת) טובת ה', רק של האדם היא, כשכיר אשר יקוה פעלו, ומה היא הטובה הפשוטה ונגלית, היא הבחינה הב', מה שנותן הקב"ה מקודם, למטן יעשה האדם הטוב בצרכתו. וכאשר האדם נענש בממונו, אשר קנה בשכר עמל כשרון מעשיו, דין ומשפט נכון הוא לגבות חובתו צוה, ומה הוא החסד האמתי, שבוה חובתו של אדם צבועתו, בהממונן שבה לו מאלה ה' יחברך, צבחינת טובה, למטן יעשה הישר והצדק, והאדם סוף דרכו, ולא נתקיימה מחשבתו יתברך כביכול, ואז בדיון שיטול הקב"ה ממונו, כי לא ע"מ כן נחן לו הקב"ה הממונן להאדם, גם לא יעוה להאדם מחובתו. ויש להודות לה' על החסד הזה, אשר גם בלקחו מהאדם הממונן שבה לו מטובתו יתברך, גובה חובתו בהם:

ובזה יש לבאר אשר נרמז בכתוב, ישוב הגמרא כאן בעושין תשובה (יחזקאל י"ח) כי לא אחפון צמות המות והשיבו, (היו מוכשרים לתשובה. ולמרונו הלזו) ומיו (כי אין תשובה לאחר מיתה), כאן בשאין עושין תשובה (שמואל א' ז') ולא שמעו לקול חביהם כי חפץ ה' להמיתם, כיון שלא התעוררו לקול תוכחת עלי, אשר היה גדול הדור, ממילא לא היו בגדר עושין תשובה:

במה יבדלו ההקפות הראויות להם לב"ה מאלה ה' יתברך, אם לא צבחינת ידיעה שכלית, מני הוא הבטוח, אשר מהיאות למסור לו הקפה, (אם שלפעמים נשתנה הדבר כנ"ל, כי צבחינת ידיעה נוחלת, אין הקב"ה מנהג עולמו התלוי צבחינת אנוש, וידבר אין לה עם ידיעה מוחלטת):

ודיו צאמרי לרשע כו' ולא דברת להזכיר רשע מדרכו, (ואז הוא עדין בגדר עושה תשובה, כי חולי יתעורר מתוכחה), ולא ימות, רק אם נתמלחה סאתו אשר נקרא רשע, אזי הוא רשע צבועו ימות כו', ואחיה כי הזרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו, (לא נהפעל מתוכחתך, כי אם היה נתפעל ומרגיש בחסרונו היה נקרא שב מדרכו, כי מלפנים לא הרגיש ברעתו, ולזאת הוא בגדר אין עושה תשובה, אזי) הוא צבועו ימות, הגם שלא נתמלחה סאתו, ולא נקרא רשע, (כי הוא משפט כללי למי שיש בידו עון ואינו צבחינת

ובזה דקרו דברי הירושלמי (ר"ה פ"א) שלשה פיקסין הם כו', של צימוים כבר ניתן להם עשרה ימי תשובה של בין ר"ה ליו"ט, אם עשו תשובה נכתבין עם הכדיקים ואם לאו נכתבין עם הרשעים כו', ר' חגיגה חברון דרבנן צבי, ואין הקב"ה רואה את העולד, ולא שמיפ דאמר ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אין הקב"ה דן את האדם אלא בשעה שהוא עומד צה, (המאמר אשר הזכרנו לעיל) ע"ש. אשר מאד הדבר מפליא לאמר, שהירושלמי ישאל בדבר ידיעה וצחירה, אשר נלאה שכל אנושי בכלל להחזיר אחריו כדברי הרמב"ם הר"ל. ויבארה על ענין פרטי, אכן שאלת הירושלמי היא על ידיעה השכלית אשר על פיה נגהיג הקב"ה את עולמו:

אור ישראל

למי שהוא במדרגת כובש את יצרו, אשר הוא חולה חמוץ, כי הגבורה יצרו בקרבו, החורה בעורתו לעמוד נגד יצרו. ה' חיים (פ"ג ג'), אף בני אדם כיון שפורשין מן החורה מיד מתיים, היינו למי שהוא במדרגת ההרגש, החורה שומרתו לכל יאבד הרגשו, ויהיה ח"ו כמת שלימי מרגיש :

הוא מחמר המדרש אשר הלגנו בפתח דברינו, כי כשהיו ישראל במדבר, אמרו חז"ל (יומא ע"ד:) מפני מה לא היה יורד המן פעם אחת בשנה כו', ואף כך ישראל מי שיש לו הרבעה והמשה בנים היה דואג ואומר שמה למחר אין המן יורד וממלאו צינים וצנותיהם מתיים ברעב, וממלאו כל ישראל מצוונים את לבם לאיבהם שבשמים, ע"ש. וכאשר כמעט כל בני אדם תלויים זה בזה, לזאת, כאשר היתה סיבה נוראה לשמירת מדרגת צעלי ההרגש, אזי גם צעלי הכבישה והתיקון עמדו במלכס צמח. אבל כשהתחילו ליכנס לארץ אשר זה יפנה לכרמו וזה ליתו, החששא קרובה, פן ירקד ח"ו השטן ציניהם להפריעם מעבודתו יתברך :

לזאת הראם הקב"ה, כי הארון הוא המגן לכל המדרגות. רב הוגא חמר זקפן בין שני צדי הארון, והארון חומה להם. הוא למדרגת תיקון הילך. אמר רב אחא בר חיננא סמכין בין שני צדי הארון. והארון חומכס לכובשי הילך לכל יפלו החסיו. רבנן אמרי למגמן בין שני צדי הארון. והארון הוא קיומה של מדרגת ההרגש, לנעמן לא תאבד הרגשם, ויתבעל קיומם לעבודתו יתברך, כי אם ח"ו אין הרגש (הפחה וההתחלה) העבודה מחין תבוא :

וכאשר שחי צחיטת בעבודתו יתברך, הא' לעבדו צלי התבוננות שכלית, רק בחמימות, לשמור דבר ה' ולהלוק בדרכיו, כשרון המדות והאבת חסד, וע"פ צחינה הלזו, אין מקום לגדור מלב מדרגת האדם בעבודתו יתברך

צחינת עושה השובה, בכ"ז ימות מסיבת שונו, יען ע"פ ידיעה שכלית לא יבוא לתשובה, כיון שאינו מהעורר גם מחוכמה. ומה היא רפואתו, היא, ההחדשות ההרגש לעורר הדאגה והיגון ויכנס בגדר עושה השובה ויחיה :

זהו, ואתה בן אדם אמור אל בית ישראל (בדרך סיבה ומאובב) בן אמרתם לאמר, כי פשענו והטאתינו עלינו, וכן לחננו נמקיס, ואך נחיה, (בזאת המה בגדר עושין השובה כיון שהן מרגישים ודואגים, לזאת היא הסיבה להמסובב הלזה, אשר) אמור אליהם וגו' כי אם בשוב רשע מדרכו ויחיה. (ואם כי עדיין הוא רק החללת ההעוררות לתשובה וי"מ נקראו עושין תשובה, כיון שהמה מוכשרים בסיבת הרגשם, שיבואו לאט לאט לצחינת עושין תשובה כהוגן, זהו) שובו שובו מדרכיכם הרעים וכו' :

היוצא מכלל דברינו, כי המדרגות בעבודתו יתברך. שלש הן במספר: הא' הוא הפחה וההתחלה הוא ההרגש, שיהיה האדם לומד מחמרי חז"ל ומוסרי החכמים, לחזור עליהם כמה וכמה פעמים, עד אשר יחפעל, וירגיש צנפשו חסרונו, ומה יבוא למדרגת הב' היא כבישת הילך. והג' היא תיקון הילך, שיהיה האדם עליו ושב לעבודתו יתברך. וההבלין להילך, לכל יהיה שטן לכל שלשת המדרגות, היא החורה, כמאמרם ז"ל (קדושין ל'): בראתי יר הרע בראתי לו חורה הבלין, אשר חלוי לזה נגדה החורה בשלש בחינות: האחת, חומה (כ"ב ז), חומה זו חורה) היינו לאדם השלם במועלתו במדרגת תיקון הילך, החורה חומה לו מסביב, להגן עליו מסיבות גדולות מחולה, לכל ירבו וכל ישחיתו נפשו הזכה. הב' רפואה (קדושין ל'), ושמהם סם הם כו', משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה ע"ג מכתו כו', כך הקב"ה אמר להם לישראל בראתי להם יל"ר ובראתי לו חורה הבלין כו' ע"ש). היינו

ממ

אור ישראל

בעין יראה האדם, כי יד ה' עשתה זאת. הבחינה הלזו נקראת שכינה בארץ (עין דברי הרמב"ם על אודות שרש שכן בספרו מורה נבוכים). וכל זה בסביבה החושית (*), אבל בשכלי נספוך הדבר, עשר ידות בסביבה השכלית, לנסי מבטבעי, כי מדוע ישרד הקב"ה הנהגתו הסדורה, אם לא תהיה סיבה גדולה שכלית, אשר בעבורה יעלה האדם הגבה למעלה מהנהגה הטבעית, אשר לפי מדתו של הקב"ה, מדה כנגד מדה, נראה בעליל, כי יסוד הסיבה היא, בהיות האדם משלים שכלו לעבודתו יחברך, ובשכל ינהל דרכיו, כן גם הוא יחברך מתחבב עמו בבחינה אשר יסודה סיבה שכלית :

דיא מעלת חברהם חביו ע"ה, אשר עבודתו לא יתהה רק משכלו, (כי לא יתהה לו סיבה

יחברך, כי ע"י ריח קל, מהרה תעוף ח"ו כל טיב דרכיו, כי מי יעלם. ה' היא העקריה, בהתבוננות שכלית, לפי דרכי תהלוכות העבודה ופולג הנוגת האדם, לקבוע להעבודה יתד נאמן אשר כל רוחות בעולם לא יזיזו אותו ממקומו, ומי יודע אם השלים האדם דרכי שכלו בעבודתו יחברך, אשר ע"פ ידיעה שכלית הגדר מלב ידיעתו, הלא ה' יחברך :

ג בהנהגת הקב"ה את עולמו, שחי בחינות. ה' מנהלך הטבעי מקיבור המסובב בסביבה, אשר האדם עלול לסעות ולחמר, שחמו ועולם ידו עשה לו את החיל. ואין הדבר כן, כי הקב"ה נותן להאדם כח לעשות חיל, ומזמין לו הסיבות אשר יולאו המסובבים לפעלם. ה' דבר הנסי, מסובב בלי סיבה, ועין

גם אלה מדברי הגאון זצ"ל

(* כל דבר היוצא לפועל, שחי בנות לו : הא' סיבה החושית, ה' סבה השכלית, או לחיזה תכלית, או לגמול ועונש. הארץ כאשר תוליד למהה. סיבה החושית, המה החרישה והזריעה. סיבה השכלית, היא אשר בעבורה יתעורר האדם לעבוד חמתו, אם לתכלית למען יתענג מטיב פריה, או להריות ממון וכיוצא, והסיבה השכלית האמתית, היא השגחה העליונה, אשר גזרה יליאת הדבר לפועל, אשר בהיותה בזה בגלל מעשי האדם, לפניו יחברך, אזי האדם בחינת הסיבה האמתית. ובה יש לבאר הכחוב (איכה ג') מי זה אמר ותי ה' לא לזה, מפי עליון לא תלא הרעות ובטוב, מה יחלוקן אדם חי גבר על חטאיו, נחפשה דרכיו ומקורה ונשובה עד ה', נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים. כי בהשקפה הראשונה, יעשה האדם לחמר, כי הוא בעלמו מנהל עניניו אם לטוב או למוטב, אשר האמת אינו כן, כי הכל משמים, (עין כחובות דף ל' חוץ מלנים ופחים, ובהוספות שם), זהו, מי זה אמר ותי ה' לא לזה, בכ"ו, מה הוא הליך אשר עליו חסוב דלת ההשגחה העליונה, הלא מעשי האדם, וע"פ דרכיו חמול עליו ההשגחה, והוא הוא הכנה הראשונה ליליאת עניניו לפועל, זהו מפי עליון לא תלא הרעות ובטוב. לזאת על כל מקרה ופגע רע בל יחלוקן האדם, לא על ההנהגה הגופנית כי ברע הוא, (כפי אשר יעשה האדם בהשקפה ראשונה), וגם לא על ה' יחברך, כ"א על הנהגתו הנפשית, (יסוד הסיבה הראשונה), זהו מה יחלוקן אדם חי, גבר על חטאיו. לזאת, לתקן רוע מזלו לא יועילו לו להסיב מצבו הגופני. וגם אין מהיאות לרפוק בראשונה לשפוך שיה לפניו יחברך, כי אם לתקן הסיבה הראשונה, היא, להטיב דרכי נפשו, כמאמר רז"ל (ברכות ה') אם רואה אדם שיסורין באין עליו ישפשש בנפשו שגאמר (שם) נחפשה דרכיו כו' ע"ש, ואז נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים :

אור ישראל

משיב עליהם כו'. (יען אין להיובס מוצא בשכל
 חבושי. רק אני ה' חקקתיים כו'). והדעת
 נוחן. כי איכות עון המשפט העלה למעלה
 נגד איכות עון החוקים. ואמרינן (שם פ"ה):
 אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור
 שבתות הרבה. נמלא לפי זה. הגם שעון עבודה
 חלילים הוא משפט (במאמר הגמרא הנ"ל).
 חכן מה שהזכירה התורה למוות על ע"א. היא
 חוקה. ואמרינן בסנהדרין (ז') וירא אהבן כו'.
 מה ראה אהבן. ראה חור שזכות לפניו. אמר
 אי נא שמעאל לכו השחא עבדי לי כדעבדו
 בחור. ומייקיים בי (איכה ב') אם יהרג במקדש
 ה' כהן ונביא כו'. נמלא היה עון אהבן חוק.
 ולא היה צבחינת אורח מעשה אבות (אשר
 ישקדו עליו עוונותיהם). נגד וישחטו ששיר
 עזים כו'. שהיה עון משפט :

סובה אחת לא מהוריו ולא ממסובציו), לוחה
 העלהו הקב"ה למעלה מכיפת הקיטע (מדרש
 רבה בראשית מ"ד), הכנינו לדרכי העצמים :

לזאת כאשר החזיק אותם הארון בצבחינות
 מתחלפות, מודע, כי כל אחד השלים
 צחינתו בגדר השכלי. ע"כ אמר להם יהושע,
 ממה שהחזיקו שני צדי הארון אחת, אחת
 יודעין ששכחתי של הקב"ה ביניכם. להנהיג
 אחת צדק הנכונה, מסובב מסיבה שכלית,
 בהותם שצדי ה' והצדק צבחינת שכלי, כנ"ל:

לא.

ובזה יש לבאר הכתוב (ויקרא י"ח) את משפטי
 תעשו זאת חקותי השמרו כו'. אשר
 יש לשום לב על השנוי בצפוק הזה. להזהיר
 משפט צבחינת חיוב. וחוק צבחינת שלילה (עיין
 מנחות ל"ז: השמר דעשה כו'). גם שנוי
 הפסוקים. בצפוק הראשון משפט צבחינה ואח"כ
 חוק. ובצפוק השני (שם) ושמרתם את חקותי
 ואת משפטי. צבחינה חוק ואח"כ משפט. כי
 הרמז"ס כתב (הלכות תשובה פרק ג') וז"ל.
 כל אחד ואחד מצני האדם יש לו זכויות ועונות.
 מי שזכויותיו יתירות על עונותיו לדיק. ומי
 שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע. מחלה על
 מחלה ציטוני כו'. ושיקול זה אינו לפי מנין
 הזכויות והעונות אלא לפי גודלם. יש זכות שהיא
 כנגד כמה עונות. שנאמר (מ"א י"ד) יען נמלא
 צו דבר טוב. ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות.
 שנאמר (קהלת ע' י"ח). וחטא אחד יאבד
 טובה הרבה. ואין שוקלין אלא בדעתו של אל
 דעות. והוא היודע האף עורכין הזכויות כנגד
 העונות. עכ"ל. ואם כי בודאי ישנם סיבות
 רבות המגדילות ערך הזכויות והעונות. לא נחלל
 לבאר

בסנהדרין (ע"א) בן סורר ומורה לא היה
 ולא עתיד להיות. ולמה נכתב
 דרוש וקבל שכר. התמייה גדולה מאד. האם
 אין די בשאר חלקי התורה הף אם חלק שנים
 ימיה האדם. לדרוש בהם לקבל שכר :

בילקוט (שמיני הקב"ה) וכי מה ראו
 ישראל להביא יומר מאהרן. אלא
 אמר להם. אחם יש צידכם צבחינה. וישחטו
 ששיר עזים. ויש צידכם צפוק. עשו להם וכו'.
 ג"כ מושלל מאוד. אלא גם אהרן היה לו
 צבחינה וגם צפוק, כמאמר הכתוב (דברים
 ט') ובאהרן החאף וגו' :

בסנהדרין (כ"ז:) והכתיב (שמות ל"ד) פוקד
 עון אבות וגו' כשאוחר מנעשה
 אבותיהם וכו'. והדעת נוחן. כי זה רק באופן אשר
 איכות מעשי הצנים שיש בערכם עם מעשי האבות.
 לא כאשר מעשי האבות היו עונות גדולים
 צבחינות ערכם ממעשי עון הצנים. ואמרינן ביומא
 (ס"ז:) את משפטי העשו. דברים שאלמלי לא
 נכתבו דין הוא שיכתבו, ואלו הן עבודה
 חלילים כו'. את חקותי השמרו. דברים שהשגן

אור ישראל

ג

כ' • עבירה יש לה קרן ואין לה פירות. ולא
 מה אני מקיים (משלי א') ויאלכו ממרי דרכם
 וממועטותיהם ישבעו. עבירה שעושה פירות יש
 לה פירות. שאין עושה פירות אין לה פירות כ'
 ע"כ. לזאת צדף צמדה עובה (המרוצה
 ממדה פורעניות). העושה פירות יגדל פריה
 למעלה למעלה (*). וכן כל דבר רע יחלק לפי
 התפשטות פרייו. וכל אשר יוסיף תת כחו לגדל פרי
 ראש • כן יגדל גריעות ערו ויכבד עגשו.
 ופעמים רבות יגדור האדם ארצו. לכבוש תאוה
 בלי גבורה. כאשר יראה בעליל איך מעשיו
 נפרטו להשחית. כורק חץ אשר אין להשיב. אם
 לא נכזה מנפשו חיובה הטולדת מכלסול הרצה
 בדברי רז"ל. ואיך יעשה האדם שקר בנפשו
 בחמורה הלזו. להיות שוגג. (אשר רק שוגג
 דמיוני הוא, כי שגגת החלמוד עולה זדון.
 כדאמרין בצבא מליעא ל"ג) צבחינה הנמוכה.
 מלהיות מרוחק מן העבירה צבחינה הגבוהה
 למעלה הרצה :

לצאר צזה חיזו צחינה. והוא. כי רבות
 מחשבות בלב איש. השם לבו אל דרכיו ויודע
 כי בידו עון אשר הטח למרצה. (בל ימר ממנה
 לפי דעהו) המדומינה לכל לסלסל במאמרי רז"ל
 המדברים זה. כי מוטב שיהיה שוגג. כמאמר
 ז"ל (מדרש רבה דברים פרשת הצוא) כל מי
 שלמד תורה ואינו מקיים אותה ענשו חמור
 ממי שלא למד כל עיקר. ע"ש : לא זאת דרך
 ה'. לעפוף הרשע במעיל הצדק. וכמאמר
 הכתוב (הלים ל') חשב חטש עד דכא. ודרשו
 רז"ל. עד דכוכה של נפש. ותאמר שובו ב"ח
 כו'. צמה יושע האדם לטמף פארה הלזו ואיה
 המעלה. זאת ישיב אל לבו. לאמר : הלא
 כל דבר יחלק ע"פ הפעולה וע"פ הפועל :
מצד הפעולה. יחלק כל דבר טוב לפי
 התפשטות פרייו. לעומתו יאמר ברוך
 להעושה. וכל אשר יוסיף תת כחו. (אם כי סר
 בח מיסדו). כן יוסיף שכרו. וכמאמר ז"ל
 (קדושין מ') הזכות יש לה קרן ויש לה פירות

מלך

(* על פי הדברים האלו נוכל ליישב קושיה החוסמת (שבת נ"ה) על הא דאמרין שם מ"ש
 היו (שארם הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מלחן של לדיקים תיו של דיו וכו'), רב אמר תיו החיה
 תיו המוח, ושמואל אמר המה זכות אבות, וכן ריב"ל ור' יוחנן אמרו החס אימתי תמה זכות
 אבות כו', ואין מזכירין זכות אבות ע"ש. ולפי הגיל י"ל דשתי צחינות בדבר. הא' היא זכות
 אבות ממעשיהם הנוראים, אשר נפסקו בהסחלקותם, וזהו זכיוחס מהטנף לתולדותם צבחינה
 קיימת וקלובה, ופליגי אמוראי אימתי גבול זמנס. הב' היא זכות אבות הטולדת ממעשי בניס,
 כי האבות המה יסוד ושורש אמתי לכל מעשה טוב אשר יעשו הבאים אחריהם, וזכותם עושה
 פירות בחימדי בלי גבול וקצבה. וצבחינה זו א"ל להיות תמה זכות אבות, כי לא חלמן ישראל,
 וככל דור ודור נמאלו אנשים לדיקים. וגם פושעי ישראל מלאים מזוה כרמון. ואהני מעשיהם של
 האבות, לשאת פרי ולגדל פרה זכיוחס. וכדאמרין בערכין (דף ט"ז) על שבעה דברים נגעים
 באים, על לשון הרע וכו', איני והא אמר ר' ענני בר שאון למה נסמכה פרשת בגדי כהונה
 לפרשת קרבנות, לומר לך מה קרבנות מכפרין איך בגדי כהונה מכפרין כו', מעיל מכפר על לשון
 הרע כו', לא קשיא הא דלחנו מעשיו הא דלא לחנו מעשיו, אי אהנו מעשיו אהנו נגעים עליה אי לא
 אהנו מעשיו מעיל מכפר ע"כ. ואם כי דיבור לשון הרע שוה בשניהם, בכ"ו המרחק רב ציניהם
 צענין החולדה הטולדת מנימלא, להיות אהני מעשיו להגדיל כחו להנטיך כפרה יתירה. כן גם
 צבחינה הטוב, אי אהנו מעשיו, להיות טובא פרי תוובה, יגדל מעשה שרשו להוסיף זכות, ולכן
 אהנו מזכירים המיד זכות אבות, המהעוררה ע"י מעשה החולדות כל חפסק לטולם :

אור ישראל

ובבל

שתי מדרגות בזכויות ועוטה.
 בזכויות ושלילה. ואת אשר יבוא
 במדרגה הנשאה בזכויות חיוב לקבלת השכר. כן
 גם לעומתו יבוא במדרגה הנמוכה בזכויות
 השלילה לקבלת העונש. ואת אשר יבוא במדרגה
 הנמוכה בזכויות חיוב לקבלת השכר. כן יבוא
 לעומתו במדרגה הגבוהה לקבלת העונש בזכויות
 שלילה. לכן עשית המשפט (בזכויות חיוב).
 ושמירת החוק (בזכות שלילה) במיתר וקו
 אחד יבואו :

והנה המשפט. מדרגה האחת. ומדרגה

השנייה היא החוק. הוא מאמר הכחוב
 (ויקרא י"ח) את משפטו חעשו ואת חקותי
 חשמרו. כסדר המדרגות. אכן כל אחד העניינים
 לפי אורחם בערכם. ובהנהגה הדבר כמעט
 להיפך. החוקים המה השליכות לעלות בהם אל
 סולמי המשפטים. ובפרט בדבר המדות.
 משפטים המה. וכל עמל האדם לא יועיל לתקנם
 וליישרם בגדרם הנכונה. אם לא ישים פניו אל
 שכל האנושי. לאהוב את הישרות ולשנות את
 המעוקלות בעצבו (גם בלי אזהרת התורה).
 ע"י התבוננות רבה בדרכי שכל אנושי כי
 אדם הוא :

היועיל

לחיש עלול לרגזות יתירה עיי
 התעוררות קטנה המעירתו. גם
 אם יחזור הרבה פעמים במאמר רז"ל (גדרים
 כ"ג) כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו כו'.
 עד אשר המאמר יאיר חמיד מול פניו. בכ"ז
 כאשר העלה עליו רוח הרגזות. לבו כל עמו
 ונהפך אז לאיש אחר. קל מהרה יגביהו עוף
 ממנו כל צוריו היפים אשר קנה בעמלו. ואין
 רפואה לו. בלתי אם ישים עין צינתו לחזור
 במעמקי שרשי לבבו. מה המה הכחות הכלליות
 אללו. העלולים להתפשט בהתעוררות קטנה
 מחוליה להם. ולשפך עליהם מי תבונתו.
 לכבושת מעט שלא ילכו כל כך בתשון עלום.
 עד אשר יהיה בכחו להיות איש עולר ברוחו :
 אכן

מצד הפועל. יתחלק כל דבר טוב. בזכויות

עשיתו לפי אשר קיומו, כמאמרם ז"ל
 (אבות פ"ה) לפום לערא אגרא. וכן כל דבר
 רע. יתחלק בזכויות לער שמירתו. וכל אשר
 יוסף לערו כן ימעט בחינתו. כדלמריקן (מנחות
 מ"ג) הניח היה ר' מאיר אונגר גדול עונשו של
 לבן יוהר מעטשו של חללת. משל למה הדבר
 דומה לנולך בשר ודם שאמר לשני עבדיו לאחד
 אמר הבא לי חוחם של טעי ולאחד אמר הבא
 לי חוחם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו איזה
 מהן עונשו יותר גדול. הוי אמר זה שאמר לו
 הבא לי חוחם של טעי ולא הביא. ע"כ :

אי לזאת. זאת הורת האדם לפקה על כל

דרכיו. לכל יפול ברשת היאוש. כי כל
 עוד אשר עיניו פקוחות להרגיש ברעתו. בלי
 ספק. באין תורה מולאת ישמור דרכו וינצל
 מחלק היוהר גדול. ומי פתי יאהב פחיתות כזו.
 להחזק בלצבו לאמר. הלא טוב לי לסרוס עין
 צינתי. למנע הקטון הערך בהיותי שוגג בחלק
 הקטן. ויעזוב שמירתה בחלק היותר גדול :

הן המה דברי הרמב"ם הג"ל. כי אין ציד

האדם לידע השתלשלות הדברים. לברר
 ערך המלטה והעונות ע"פ התפשטותם. וכן
 ערך אשר קיום ושמירת התורה והמצוה. כי
 כחות נפש האדם, ילבו מהקודם אל המאוחר.
 מעמקי שרשי הלבו אל התגלותם. וסיבות החילוניות
 מולאות למרבה, להרחיב ולגלות איזה כח אשר
 יגרש חלקו (נגד יתר הכחות) בשרשו. לזאת
 האדם המשקיף בעין צינתו מהמאוחר אל הקודם,
 יגבה הרבה בשפסו על שרשי הכחות המולידים
 לער ועונג. וכל עוד אשר כח נפשו מסתתר
 בשרשו מתחבא מצינת אנוש. כן יוסף לירוח
 חליו לפעולת אדם. ע"כ אין ציד האדם למאור
 אל נכון מלב וערך לער קיום ושמירת תורת ה'
 ית"ש. והוא לצדו יודע ערכם על אמתותם.
 כמאמרם ז"ל (אבות פ"ד) הוא המבין :

נא

אור ישראל

אבן

כו'. וכחצו התוספות. ואומר ר"ת דהכי פירושו. והא אמר מר שהלימוד מביא לידי מעשה. וכיון שאנו לומדים קיים הרי אנו לומדים שלמד. דאי לא למד איך קיים. שהלימוד מביא לידי מעשה. עכ"ל. הרי אף שהקיום יהיה חוק. מ"מ חיוב הלימוד. הוא משפט אשר יחייבנו שכל האנושי. דאם לא ילמוד איך יקיים :

אבן

גם מגדר החוק. כל יאל אף לימוד תורת המשפט. כי הלימוד בעלמנו מביא היא. אף אם לא היחס מציאה לידי מעשה. כמו שמורה לדרוש צדן סורר ומורה. (למ"ד לא עתיד להיות). והשכל האנושי מנגדה. רק אי ה' חקקתים. וכן ככל חלקי התורה בלימודה. גם מורה חוקים צה. אשר אין להתחלק רק במחשבה :

ואולי

לזה רמזה המשנה (אבות פ"ד) והלומד על מנת לעשות וכו'. ולא אמר הלומד צדכי לעשות. כי הלימוד בעלמנו. טוב שיהיה במחשבה החוקית. (אף אם לא היה ללמח ממנה המעשה). כי היא צחינה נשאה מלימוד המשפטי. אכן בתנאי שחולד המעשה ממנה. ע"כ דבר הלימוד יתנהל באופן שיחסיים התנאי. היינו להשיג בראש הבקאות והחריפות (איש איש לפי ערכו). להיות כלי מוכשר ללמוד על פי תנאי הדרש. הוא חפץ המעשה :

ובדברינו

חלה : יאירו דברי רז"ל (גדרים פ"א) היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו צם. אמר רב יהודה אמר רב שאין מצרכין בתורה תחילה כו'. ופירושו. שלא צרכו צרכת התורה כשהן משכנימין ללמוד תורה. ע"ש. אשר כל אנוש יתפלל על התורה הזרה הזאת. לבנת' היות עלל בלימוד התורה המתשת כמו של אדם. רק שלא לצדך עליה בתחילתה. (והר"ן כתב צם הר"ן יונה ז"ל. עוסקין היו בתורה תמיד. ולא היו מצרכין בתורה תחילה. כלומר

מאין הבוא לאדם התבונה. ומה העוררכו לכוף תאוותו החפשית. להאסר תחת עמל כשרון המדות כי רב הוא. היסוד הראשי. הוא החוק. מלאת תורה ה'. כי הכעס עבירה חמורה היא. וכל מיני גיהנם שולטין בהכועס. הדאגה הלזו (לפי ערכה) צכהה ללפוש שכל האדם (לפי מלבו) בהחבוננו את אשר לא ישוער בהחילתו. כאשר אנו רואים תמיד צעניני המסחר. אשר ע"י הדאגה וההכרח יעלה שכל האדם לצחינה נשגבה מאת אשר ישוער. וכן כמעט ככל המדות. הפתח להכנס צהס. הוא החוק. מלאת תורה ה'. כי מדה רעה עבירה נשגבה היא. כאשר חז"ל הפליגו בעגסם. ומדה טובה מורה גדולה היא. כאשר חז"ל האריכו במעלתם. ולזאת לפי רב פרים יבוא להתבוננות השכלית. עד אשר יתקונו ויבואו לצחינת משפט. גדרם האמתי. הוא מאמר הכתוב השני (ויקרא י"ח) ושמתם את חקותי (בראשונה. ומהם) ואת משפטי תעשו וגו' :

ובן

צדבר שמירת חקי המדינה. אם כי צסוגי המשפט יבואו. ושכל האדם שופט לשמורם בשלימות צאין מגרעת. גם צאין רואה. בכל זאת. גם צחינת החוק. היא מלאת תורה ה'. מהכתוב והקבלה. המזהירים בכל עוז : לאשר ולקיים ככל היוצא מהממשלה יר"ה. היא התן חילה למכביר. לגרש כל חוסי התורה למען יאירו עיני השכל. להיותו רואה האמת לאמתו. לאהוב את מושלי המדינה. ולמכור נפשו למלאות תפקידם :

ערת

נשוב לראות במלאת לימוד התורה מה היא. חוק או משפט. הדעת נותן כי גם לימוד תורה החוק. למשפט יחשב. כדאמרין בגמרא (צבא קמא י"ז) וכבוד עשו לו צמותו. זה חוקיה מלך יהודה. שהניחו ספר תורה על מטחו ואמרו קיים זה מה שכתוב צה. והאידנא כו' אפילו קיים אמרינן לימד לא אמרינן. והאמר מר גדול לימוד התורה שהלימוד מביא לידי מעשה

אור ישראל

102

היות . כי שלטה עליהם התאוה . שלא רצו רק ללמוד בגדר המשפט . יען השכל האנושי מחייבו . אבל ללמוד בצחינת חוק . להיות . שהשכל מנגדו והיצר משיב עליו . געלה נפשם . לזאת אף שעסקו בחורה . היתה כונתם רק בחור צחינת משפט . ולא היה גמר מלוא ולא ברבו עליה :

נמצא לפ"ז . שכן לימוד החורה אינה רק צחינת משפט . המשחתה עמה גם בחור צחינת חוק . בכוונתה הרלויה :

הוא המאמר אשר הכבנו בפחת דברינו (סנהדרין ע"ה) בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות . ולמה נכחז דרוש וקבל שכן . היינו שכן על צחינת חוק לבדה . הנעלה במדרגתה (בצחינה הלוא . אם כי נגרעת בצרכה . יען אינה מביאה לידי מעשה כו' . עיין קדושין מ': נענו כלם כו') משאר חלקי החורה . אשר יסודתם היא צחינת משפט :

לומר שלא היתה החורה חשובה בעיניהם כל כך שהיא ראו לברך עליה . שלא היו עוסקין בה לשמה . ומתוך כך היו מזלזלי בצרכה . פכ"ל . והדבר תמוה מאד . לאמר שמתוך כך יזלזלו בצרכה החורה . אשר היא מדאורייתא . באין כל תאוה להפריעה) :

ואמנם לפי מה שבארנו . י"ל דאמרינן (מנחות מ"ב:) כל מלוא דעשיה גמר מלוא כגון מילה כו' לריך לברך . וכל מלוא דעשיה לאו גמר מלוא כגון תפילין . (עשייתן לא זו היא גמר מלואן עד שיקשרם) . אינו לריך לברך כו' פ"ט . פ"כ לפי זה על מלוא לימוד חורה המשפטי . אינו לריך לברך . דעשיה היינו סלימוד . לאו גמר מלוא היא (עד שקיים אם אשר הוא לומד) . כי כל ענין המלוא הוא ללמוד בכדי לידע המעשה . ויסוד ברכת החורה . הונחה על מלוא לימוד החורה בצחינת חוק . היינו שהלימוד בעלמו מלוא . אי לזאת יוכל

